Licht op schaduwonderwijs

Onderzoek naar deelname aan en uitgaven voor schaduwonderwijs

Wendy de Geus (Oberon)
Paul Bisschop (SEO)

seo economisch onderzoek
amsterdam economics

Oberon
onderzoek | advies

Inhoudsopgave

1. Aanleiding en werkwijze 5
Focus op het vo 5
Vormen van schaduwonderwijs 6
Onderzoeksvragen 7
Methoden 7

2. Deelname en kosten 11
2.1. Marktomvang 11
2.2 Deelname vo-leerlingen 13
Deelname aan betaalde ondersteuning naar leerniveau en leerjaar 14
Organisatie ondersteunend onderwijs 15
2.3 Kosten per leerling 16
2.4 Conclusie 17

3. Toegankelijkheid 19
3.1 Deelname aan betaalde ondersteuning naar achtergrond ouders 19
3.2 Aanbod op scholen 23
3.3 Conclusie 25

4. Motieven voor betaald ondersteunend onderwijs 27
4.1 Motieven voor bijles 27
4.2 Motieven voor huiswerkbegeleiding 29
4.3 Motieven voor examentraining 31
4.4 Motieven voor extra ondersteuning in verband met specifieke leerbehoeften 33
4.5 Conclusie 33

5. Samenvatting en conclusies 35

Bijlage 1 Bronnen Literatuuronderzoek 39
Bijlage 2 Respons enquêtes 41
Ouderenquête 41
Enquête vo-scholen 43
Bijlage 3 Gesprekspartners voorbereidende interviews 45
Bijlage 4 Wat is er bekend uit eerder onderzoek? 47
Ontwikkeling uitgaven schaduwonderwijs 47
Deelname en kosten po 47
Deelname en kosten vo 49
Deelname en kosten mbo 53
Bijlage 5 Cases ondersteunend onderwijs 55

1. Aanleiding en werkwijze

In het kader van gelijke kansen in het onderwijs kan het zogenoemde schaduwonderwijs een factor zijn die ongelijkheid vergroot. Met schaduwonderwijs bedoelen we door ouders bekostigde begeleiding en ondersteuning aan leerlingen, als aanvulling op het reguliere onderwijsaanbod. Op dit moment is er geen sluitend inzicht in de aard en omvang van het schaduwonderwijs. Ook ontbreekt zicht op de motieven van ouders om voor schaduwonderwijs te kiezen. Het Ministerie van OCW heeft daarom een onderzoek laten uitvoeren, waarbij de focus ligt op het vo. Oberon en SEO Economisch Onderzoek hebben dit onderzoek gezamenlijk uitgevoerd.

Schaduwonderwijs is de overkoepelende term voor wat de Inspectie van het Onderwijs in haar Onderwijsverslag 2014/15 omschrijft als 'aanvullende onderwijsactiviteiten waarvoor ouders zelf betalen.' Een andere term hiervoor is ondersteunend onderwijs. De samenleving raakt steeds hoger opgeleid. Opleiding lijkt in toenemende mate bepalend voor de maatschappelijke positie, dus het risico om een niveau te zakken proberen ouders voor hun kind te minimaliseren. Dat hieraan kosten verbonden zijn, maakt dat niet alle ouders zich schaduwonderwijs kunnen permitteren. De Inspectie constateert dat vooral leerlingen met hoogopgeleide ouders schaduwonderwijs volgen, waardoor het verschil in kansen tussen leerlingen vergroot.
Het volgen van schaduwonderwijs lijkt bovendien toe te nemen. De schattingen over het totale aantal bedrijven lopen uiteen. Dit onderzoek zal zicht moeten geven op de omvang van het aanbod, in aantal bedrijven, aantal deelnemers en in kosten.

De politieke discussie en de media roepen de vraag op of de ontwikkeling naar meer schaduwonderwijs wenselijk is, zeker in het licht van gelijke kansen en benutting van talenten. En ook wat de rol van het reguliere onderwijs in het bieden van aanvullende ondersteuningsactiviteiten zou moeten zijn. Doet het onderwijs wel genoeg om haar verantwoordelijkheid jegens alle leerlingen waar te maken? Veel scholen bieden zelf ondersteunende activiteiten aan, zonder een extra bijdrage te vragen aan de leerlingen en ouders. De vraag is ook hier of alle leerlingen in gelijke mate deel kunnen nemen.

Kamervragen over de toegenomen kansenongelijkheid in het vo hebben tot de toezegging van de minister en de staatssecretaris geleid dat er een onderzoek komt naar schaduwonderwijs waarbij ook toegankelijkheid en gevolgen voor kansengelijkheid worden meegenomen (brief 26 januari 2017).

Het hier gerapporteerde onderzoek is gericht op het in beeld brengen van het gebruik en de kosten van schaduwonderwijs. Overkoepelende vraag is daarbij welke gevolgen schaduwonderwijs heeft voor de kansenongelijkheid in het onderwijs.

Focus op het vo

Uit de grove CBS-ramingen[1] over uitgaven van huishoudens aan huiswerkbegeleiding, bijles, eindtoets- en examentraining voor schoolgaande kinderen blijkt dat met name in het vo sprake is van een sterke stijging. De meeste kosten worden voor vo-leerlingen gemaakt. OCW wil daarom voor het vo een verdiepingsonderzoek waarbij toegespitst wordt op de motieven van ouders om schaduwonderwijs te zoeken en op mogelijke belemmeringen voor de toegang tot schaduwonderwijs. Het hier gerapporteerde onderzoek voorziet hierin.

[1] Uitgaven van huishoudens aan huiswerkbegeleiding, bijles, eindtoets- en examentraining voor schoolgaande kinderen in het basis-, voortgezet en middelbaar beroepsonderwijs, 1995-2015

Vormen van schaduwonderwijs

We maken in navolging van de Inspectie van het Onderwijs onderscheid in vier typen schaduwonderwijs:

1. Bijles (vakspecifiek).
2. Huiswerkbegeleiding.
3. Examentraining .
4. Extra ondersteuning bij bepaalde onderwijsbehoeften (dyslexie, hoogbegaafdheid, etc.).

Het gaat om ondersteuning bij het reguliere onderwijsprogramma. Aanbod gericht op extracurriculaire activiteiten zoals weekendscholen valt hierbuiten. Dit geldt ook voor aanvullende programma's zoals schakelklassen (deze zijn publiek bekostigd). Het gaat dus uitsluitend om (deels) privaat bekostigde onderwijsondersteuning.

Box 1.1. Vormen van schaduwonderwijs

Bijles is vakspecifieke ondersteuning. Bijles is aan de orde als een leerling een achterstand heeft in een vak of extra ondersteuning nodig heeft om de vakinhoud te begrijpen. De leerling krijgt tijdens de bijles extra uitleg en oefening in het vak. Leerlingen krijgen meer ruimte om vragen te stellen, die ze tijdens de les niet kunnen of durven stellen. Bijles is vaak tijdelijk van aard en individueel.

Huiswerkbegeleiding is ondersteuning bij het plannen en uitvoeren van het huiswerk. Dit is vakoverstijgend. Huiswerkbegeleiding omvat vaak het opstellen van een individueel handelingplan met concrete doelstellingen, bieden van ondersteuning bij de studievaardigheden, hulp bij plannen op dag- en weekbasis, overhoren/controle en beoordeling van het huiswerk door een begeleider. De voortgang van de leerling wordt gemonitord en periodiek wordt met leerlingen en ouders geëvalueerd.
De begeleiding vindt plaats in kleine groepen met een maximaal aantal leerlingen per huiswerkbegeleider (zie ook bijlage 5).

Examentraining kan plaatsvinden gedurende het schooljaar in combinatie met bijvoorbeeld bijles maar doorgaans bestaat het aanbod uit een of meer dagen intensieve examenvoorbereiding op een vak, voorafgaand aan de centrale eindexamens. Dit gebeurt door de examenstof door te nemen en oefenexamens te maken met ondersteuning en uitleg door een vakdocent.

Bij ondersteuning in verband met specifieke leerbehoeften gaat het om individuele begeleiding of extra trainingen aan leerlingen met bijvoorbeeld dyslexie/dyscalculie, faalangst, adhd, autisme of hoogbegaafdheid. Het gaat om een breed spectrum aan speciale trainingen en ondersteuning die deels op het terrein van passend onderwijs liggen en deels geboden worden aan een bredere groep leerlingen.

Voor een sluitend beeld van aanbod en toegankelijkheid is het relevant te weten wat scholen aanbieden, al dan niet met een extra bijdrage van de ouders. We richten ons daarbij op de ondersteuning die *buiten* lestijd wordt geboden.

Onderzoeksvragen

Het onderzoek geeft antwoord op drie hoofdvragen, namelijk over: 1. Deelname en kosten schaduwonderwijs, 2. Toegankelijkheid, 3. Motieven. Bij elke onderzoeksvraag zijn enkele subvragen geformuleerd:

1. *Deelname en kosten – Wat is de omvang in deelname en in kosten van de vier typen schaduwonderwijs?*
   - Hoeveel bedrijven bieden commercieel aanbod schaduwonderwijs (po/vo/mbo)?
   - Hoeveel geld gaat er jaarlijks om in schaduwonderwijs (po/vo/mbo)?
   - Hoeveel leerlingen vo nemen in schooljaar 2016-2017 deel aan een van de vier typen van schaduwonderwijs (vo)?
   - Wat zijn de kosten per leerling en per type schaduwonderwijs (vo)?

2. *Toegankelijkheid – Voor welke leerlingen is schaduwonderwijs en extra aanbod op scholen toegankelijk (en wat zijn de gevolgen voor kansengelijkheid)? (alleen vo)*
   - Welke leerlingen nemen deel aan de vier typen schaduwonderwijs? (leerjaar, onderwijstype, achtergrond ouders)? Wat zijn de kosten voor de ouders?
   - Welke leerlingen nemen deel aan ondersteuning binnen de school zelf? (leerjaar, onderwijstype, achtergrond ouders)? Wat zijn de kosten voor de ouders?
   - Welk specifiek aanbod is er voor ouders met weinig financiële middelen?

3. *Motieven – Wat zijn de motieven voor deelname aan schaduwonderwijs? (alleen vo)*
   - In hoeverre hangt de keuze voor schaduwonderwijs door ouders samen met de (gepercipieerde) kwaliteit van het geboden onderwijs zelf?
   - Welke andere motieven hebben ouders voor schaduwonderwijs (bijvoorbeeld buitenschoolse opvang, zelf geen ondersteuning kunnen bieden, maximaliseren van de onderwijsresultaten)?

Methoden

SEO en Oberon hebben meerdere methoden gebruikt om de onderzoeksvragen te beantwoorden, die uiteenvallen in kwantitatief en kwalitatief onderzoek.

Kwantitatief onderzoek

Met de volgende methoden schetsen we een kwantitatief beeld van de omvang van het schaduwonderwijs in Nederland (onderzoeksvraag 1) en de deelname hieraan (onderzoeksvraag 2):

- Literatuuronderzoek.
- Marktomvangonderzoek.
- Enquête ouders vo-leerlingen.
- Enquête vo-scholen.

Met de eerste twee methoden verkrijgen we een breed beeld voor po, vo en mbo. Met het onderzoek onder ouders en scholen focussen we op schaduwonderwijs voor vo-leerlingen.

Kwalitatief onderzoek

Naast een representatief beeld heeft het ministerie behoefte aan kwalitatieve verdieping, voor wat betreft schaduwonderwijs in het vo. Dit bereiken we door middel van:

- Telefonische interviews met stakeholders.
- Casestudies.

De verdieping heeft vooral betrekking op de tweede en derde onderzoeksvraag. Hieronder geven we schematisch de relatie tussen onderzoeksmethoden en onderzoeksvragen weer:

	Kwantitatief onderzoek				Kwalitatief onderzoek
	po, vo, mbo		vo		vo
Onderzoeksvragen	Literatuur-onderzoek	Marktomvang-onderzoek	Enquête ouders vo-leerlingen	Enquête vo-scholen	Telefonische interviews en Casestudies
1. Deelname en kosten	X	X (omvang)	X		
2. Toegankelijkheid			X	X	X
3. Motieven			X		X

We lichten de verschillende methoden kort toe.

1. Literatuuronderzoek

We hebben een screening gedaan op eerder verschenen rapporten over schaduwonderwijs (zie bijlage 1 voor een overzicht en bijlage 4 voor de resultaten). De gegevens over deelname en kosten die we aantroffen zijn waar relevant opgenomen als referentiegegevens voor de resultaten uit ons eigen onderzoek. De gegevens over motieven voor deelname en toegankelijkheid hebben we gebruikt bij de opzet van de vragenlijsten voor de beide enquêtes.

2. Marktomvangonderzoek

Er is een analyse gemaakt van omzetgegevens van bedrijven met activiteiten op het gebied van huiswerkbegeleiding, bijles en examentraining in het po, vo en mbo. Het startpunt bij het bepalen van de marktomvang is een grote adressenlijst van de Kamer van Koophandel (peildatum 1 mei 2017) met daarin bedrijven met de activiteit 'Studiebegeleiding, vorming en onderwijs' (6.870 bedrijven).[2] Deze adressenlijst is doorlopen en hieruit zijn bedrijven gefilterd die daadwerkelijk iets doen met bijles, huiswerkbegeleiding of examentraining.[3] Het filteren is gedaan op basis van bedrijfsnaam en een internetsearch. Aan de gefilterde lijst (600 bedrijven) zijn op basis van een internetsearch en een ledenlijst van koepelorganisatie LVSI huiswerk- of bijlesbedrijven toegevoegd die nog ontbraken (30 bedrijven), waarna een definitieve lijst met 630 bedrijven over is gebleven. Dit zijn bedrijven die op 1 mei 2017 bekend zijn bij de Kamer van Koophandel (of aangevuld door de onderzoekers) en waarvan bekend is dat hun activiteit of één van hun activiteiten bijles, huiswerkbegeleiding of examentraining is. Het betekent niet dat al deze bedrijven ook actief zijn en in de afgelopen tien jaar ieder jaar omzet hebben gemaakt. Over de 630 bedrijven is via internet opgezocht voor welke onderwijssector (po, vo of mbo) zij diensten aanbieden.

Het CBS is voor elk van de 630 bedrijven die in 2017 bekend stonden bij de Kamer van Koophandel nagegaan of het in de jaren 2007 tot en met 2015 belastingplichtig was aan de Belastingdienst en zo ja, wat per jaar de omzet is geweest. Aangezien veel onderwijsactiviteiten zoals bijles of examentraining vrijgesteld zijn van omzetbelasting blijkt de omzet van veel bedrijven uit de lijst

[2] Dit betreft bedrijven met de Standaard Bedrijfs Indeling Code (SBI-code) 85599. De SBI-code wordt door het CBS gebruikt om bedrijven in te delen naar bedrijfsactiviteit.

[3] Het bepalen van bedrijven in de vierde categorie schaduwonderwijs - extra ondersteuning in verband met specifieke leerbehoeften - bleek op basis de gehanteerde methoden niet mogelijk. Zodoende is deze categorie bij het bepalen van de marktomvang buiten beschouwing gelaten.

uitsluitend af te leiden uit de gegevens over winstbelasting. Daarom is voor het bepalen van de omzet gebruik gemaakt van zowel de omzetbelasting als winstbelasting. Het CBS heeft voor elk bedrijf van 2007 tot 2015 omzetgegevens verzameld en bij elkaar opgeteld. Op die manier is de marktomvang bepaald.

3. Interviews met stakeholders en experts

We hebben ter voorbereiding van de enquêtes onder ouders en vo-scholen een aantal gesprekken gevoerd met stakeholders en experts. Een lijst met gesprekspartners staat in bijlage 2. Deze gesprekken waren bedoeld om input te krijgen voor de enquêtevragen en voor de case-studies. Daarnaast is de gesprekspartners gevraagd wat ze waarnemen aan (redenen voor) deelname aan schaduwonderwijs, toegankelijkheid van schaduwonderwijs en wat scholen anders kunnen doen zodat schaduwonderwijs minder nodig is. De bevindingen zijn waar relevant opgenomen als referentiegegevens voor de resultaten die we in dit onderzoek rapporteren.

4. Enquête ouders vo-leerlingen

Via een brief zijn ouders van 16.000 leerlingen die in het schooljaar 2016-2017 in het vo (pro, vmbo, havo, vwo) zaten benaderd om een enquête in te vullen over ondersteunend onderwijs. De steekproef is getrokken naar rato van de verdeling van leerlingen over leerjaren en leerniveaus in het vo. Later hebben ouders die de enquête nog niet hadden ingevuld een herinnering ontvangen. In de enquête is ouders onder andere gevraagd aan te geven of hun kinderen die in 2016-2017 naar het vo gingen in dat schooljaar bijles, huiswerkbegeleiding of examentraining hebben gehad, met welke redenen en hoeveel het ouders heeft gekost.

De respons op de enquête is 2.004 (12,5 procent). Deze ouders hebben voor 3.089 leerlingen uit het vo aangegeven of deze ondersteunend onderwijs hebben gehad. Bijlage 2 geeft de respons weer per onderwijsniveau, leerjaar, geslacht van de leerlingen, en per opleidingsniveau en maandelijkse inkomensniveau van de ouders. Op de enquête hebben relatief veel ouders van kinderen uit havo- en vwo-klassen gerespondeerd. De resultaten zijn gewogen op basis van geslacht en de verdeling van leerlingen in het vo over leerniveaus en leerjaren in het schooljaar 2016-2017 (zie bijlage 2)[4]. Vmbo-leerlingen hebben een hoger gewicht gekregen, om te corrigeren voor de lagere respons. Het is vanwege het ontbreken van informatie op populatieniveau niet mogelijk om te wegen op basis van het opleidingsniveau of het maandelijkse inkomen van ouders. Door te wegen op basis van onderwijsniveau wordt echter voor een deel ook gecorrigeerd voor het opleidingsniveau van ouders: immers zitten kinderen van hoogopgeleide ouders vaker op het vwo, en kinderen van laagopgeleide ouders vaker op het vmbo.[5]

5. Enquête vo-scholen

Alle scholen in het vo (650 hoofdvestigingen) zijn via een brief benaderd om een enquête in te vullen over het aanbod en gebruik van ondersteunend onderwijs binnen de school. Na een herinnering via email voor de zomervakantie en een herinnering via email na de zomervakantie is de respons 135 (20,8 procent).

6. Case-beschrijvingen

Op basis van a) de enquête onder de scholen, b) het marktomvangonderzoek en c) de gesprekken met de stakeholders en experts, selecteerden we een aantal voorbeelden van toegankelijk ondersteuningsaanbod die variëren in type, doelgroep, kosten. Het gaat dan om:

---

4 De respons onder pro leerlingen is te gering om hierover apart te rapporteren.

5 Zie o.a. De Staat van het Onderwijs. Onderwijsverslag 2014-2015. 2016: Utrecht

1. *Onderwijsondersteuning binnen de school* (zoals huiswerkbegeleiding, bijlessen, huiswerkvrij onderwijs).
2. *Huiswerkinstituten*: we beschrijven van enkele aanbieders hoe deze zorgen voor toegankelijk aanbod.
3. Initiatieven voor *toegankelijke ondersteuning* voor minder draagkrachtige ouders.

In Bijlage 5 beschrijven we deze voorbeelden van schaduwonderwijs. De beschrijvingen zijn gebaseerd op online beschikbare informatie aangevuld met verdiepende telefonische interviews. We concentreren ons in de beschrijving op de toegankelijkheid en op de aansluiting op het onderwijs op school.

2. Deelname en kosten

2.1. Marktomvang

De marktomvang is bepaald aan de hand van een analyse van omzetgegevens van 630 bedrijven die in 2017 bekend waren bij de Kamer van Koophandel en die diensten aanbieden op het gebied van schaduwonderwijs. Van 45 procent van deze bedrijven ontbreken omzetgegevens over 2015. Dat wil zeggen dat deze bedrijven ofwel nog niet bestonden in 2015 of in 2015 geen omzet maakten. Het aantal bedrijven waarvan de omzet wel bekend is, loopt met de jaren terug: in 2015 was van 349 van de 630 bedrijven (55 procent) de omzet bekend, in 2010 van 125 bedrijven (20 procent). Het geeft aan dat er veel dynamiek in de markt is: er zijn in 2017 veel (kleine) bedrijven die omzet maken en die voorheen niet bestonden of geen omzet maakten. Het is niet bekend hoeveel bijles- of huiswerkbedrijven er zijn die vroeger (veel) omzet maakten maar tegenwoordig niet meer.

Box 2.1 De markt voor schaduwonderwijs

De markt voor schaduwonderwijs bestaat uit bedrijven die diverse vormen van studiebegeleiding aanbieden aan leerlingen en studenten. Uit gesprekken met experts blijkt dat er twee grote aanbieders zijn: Lyceo en Studiekring. Daarachter bestaat een groep van 40 tot 60 middelgrote aanbieders, meestal groot in een lokaal gebied. Een groot gedeelte van deze bedrijven is aangesloten bij de belanghartiger van instituten voor studiebegeleiding: LVSi. De meeste aanbieders richten zich op leerlingen in het vo.

Bijna alle grote bedrijven in de markt bieden zowel huiswerkbegeleiding als bijles aan. Een deel van de aanbieders geeft daarnaast examentrainingen, eindtoetstrainingen (voor po-leerlingen) of andere vormen van studiebegeleiding. De aanbieders zijn volgens de geïnterviewde experts met name gevestigd in grote steden en in de Randstad en het Gooi. Naast grotere bedrijven bestaat de markt uit een groot aantal kleinere aanbieders, bijvoorbeeld personen die vanuit eigen ervaring en achtergrond (met name) bijlessen aanbieden. Soms zijn die aanbieders officieel ingeschreven bij de Kamer van Koophandel, maar vaak is dit niet het geval. We hebben met onze marktomvang analyse geen zicht gekregen op het informele circuit. Met name Marktplaats wordt door de instituten voor studiebegeleiding genoemd als grootste concurrent.

Figuur 2.1 laat de omzetomvang zien van bedrijven die bijles, huiswerkbegeleiding en/of examentraining aanbieden. Alle bedrijven die in 2017 bekend zijn in de relevante markt voor het vo maakten tezamen in 2015 € 74 miljoen omzet (349 bedrijven). De uitsplitsingen naar onderwijsniveau en type ondersteunend onderwijs bevatten overlap. Zo bieden bedrijven die ondersteuning aanbieden voor vo-leerlingen ook ondersteuning aan voor po-leerlingen. En bedrijven die huiswerkbegeleiding aanbieden bieden vaak ook bijles aan.

Het grootste gedeelte van de omzet wordt gemaakt door bedrijven die actief zijn in de markt voor schaduwonderwijs aan vo-leerlingen. De markt voor schaduwonderwijs aan po-leerlingen is met € 41 miljoen omzet een stuk kleiner. Bedrijven die schaduwonderwijs aanbieden voor mbo-leerlingen maken tezamen betrekkelijk weinig omzet: in 2015 € 4 miljoen.

De markt voor schaduwonderwijs bestaat voor het grootste gedeelte uit bedrijven die bijles of huiswerkbegeleiding aanbieden. Bedrijven die onder andere examentraining aanbieden maakten in 2015 € 55 miljoen omzet. Opvallend is dat ook de markt voor eindtoetstraining voor po-leerlingen van

behoorlijke omvang is: bedrijven die onder andere deze dienst aanbieden maakten in 2015 € 37 miljoen omzet. De uitsplitsing van de omzet van alle bedrijven naar provincies laat zien dat de meeste omzet gemaakt wordt door bedrijven die gevestigd zijn in Noord-Holland.

Bij de interpretatie van Figuur 2.1 zijn de volgende punten zeer belangrijk:

- De figuren presenteren de omzet in 2015 van bedrijven die in 2017 bekend zijn bij de Kamer van Koophandel. Omzet van bedrijven die in 2015 omzet maakten met ondersteunend onderwijs en in 2017 niet bekend zijn bij de Kamer van Koophandel (zoals inmiddels failliete bedrijven) is niet meegenomen.
- De figuur bevat de omzet van bedrijven die bijles, huiswerkbegeleiding of examentraining aanbieden, maar deze bedrijven kunnen ook andere activiteiten hebben waarmee de gepresenteerde omzet wordt gemaakt. Het is niet bekend welk deel van de gemaakte omzet komt uit de genoemde vormen van ondersteunend onderwijs en welk deel uit overige activiteiten.

Op basis van de omzetcijfers is geen compleet beeld te geven van de ontwikkeling in de marktomvang. In eerder onderzoek van CBS zijn wel schattingen gemaakt van de macrouitgaven van huishoudens (zie bijlage 4), Hier is een stijging te zien in de gemaakte kosten, met name voor leerlingen uit het vo. Onze gesprekspartners uit de branche gaven aan dat naar hun indruk de sterkste groei in (de vraag naar) ondersteunend onderwijs er wel uit is. De markt is volgens hen al op of over de top: er komen nog wel aanbieders bij maar er stoppen er ook weer veel.

Figuur 2.1 Omzet in de markt voor schaduwonderwijs, 2015

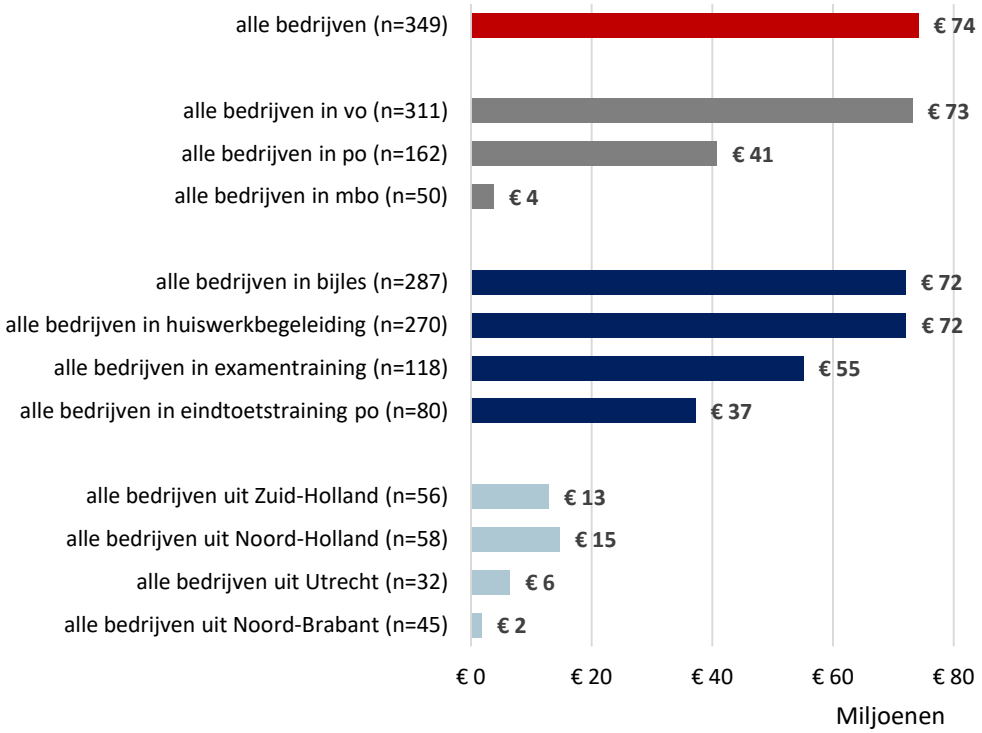

** bedrijven kunnen tegelijkertijd bijles, huiswerkbegeleiding, examentraining en eindtoetstraining aanbieden, en tegelijkertijd voor vo-, po- en mbo-leerlingen. Het is niet bekend welk deel van de omzet bereikt wordt met welke activiteiten.*

Dat de meeste omzet in schaduwonderwijs het vo betreft, is consistent met eerdere ramingen van het CBS. Dat er relatief weinig betaald schaduwonderwijs in het mbo is kwam ook naar voren in de schoolkostenmonitor (zie bijlage 4).

2.2 Deelname vo-leerlingen

Meer dan een kwart (27 procent) van de ouders van leerlingen in het vo geeft in de enquête aan dat één of meer van hun kinderen in het schooljaar 2016-17 bijles heeft gevolgd.[6] Voor huiswerkbegeleiding, examentraining en extra ondersteuning in verband met specifieke leerbehoeften is dat respectievelijk 21 procent, 13 procent en 18 procent. Figuur 2.2 laat zien hoe groot de deelname is in termen van vo-leerlingen[7] en in welk deel van de gevallen ook betaald wordt voor de ondersteuning. In totaal maakte 31 procent van de ouders in het schooljaar 2016-2017 kosten in verband met ondersteunend onderwijs voor minimaal één van hun kinderen. Voor 23 procent van de kinderen zijn kosten gemaakt in verband met ondersteunend onderwijs. Dit percentage is hoger dan uit eerdere metingen naar voren kwam. Daar waren de schattingen tussen de 10 en 19 procent van de leerlingen (zie bijlage 4).

Figuur 2.2 Deelname ondersteunend onderwijs in schooljaar 2016-2017

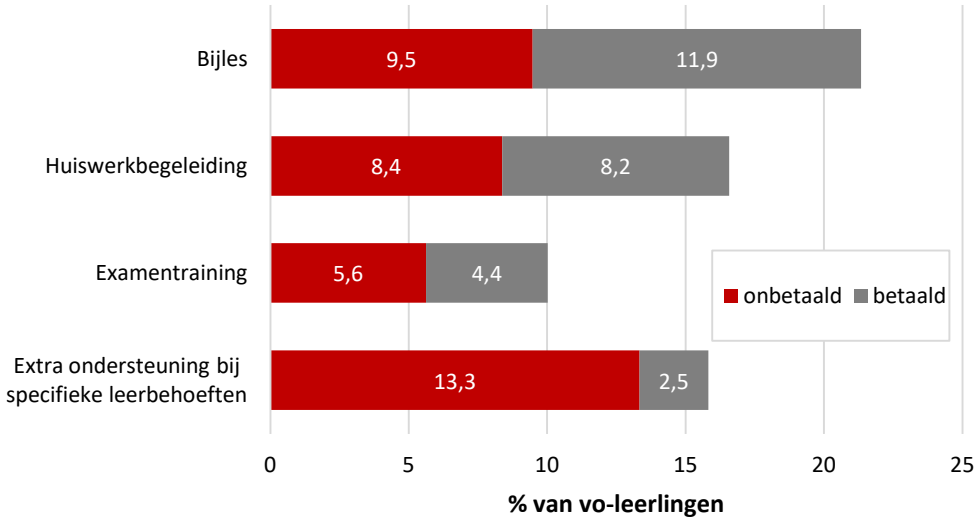

Meer dan 21 procent van de leerlingen in het vo volgde in 2016-17 bijles. In meer dan de helft van de gevallen (12 procent) werd voor de bijles ook betaald. Indien een leerling huiswerkbegeleiding heeft gevolgd (17 procent) dan is dat in ongeveer de helft van de gevallen ook betaald geweest. Examentraining was in 44 procent van de gevallen betaald, terwijl extra ondersteuning bij specifieke leerbehoeften voor ouders vaker gratis was. Vierentachtig procent van de ondersteuningsvormen die gratis waren voor ouders en waaraan leerlingen deelnamen zijn door de school van de leerling georganiseerd.

6 De enquête is ingevuld door 2.004 ouders, die in totaal over 3.089 leerlingen informatie hebben gegeven

7 Ouders is in de enquête gevraagd voor elk kind dat naar het vo gaat aan te geven of gebruik is gemaakt van ondersteunend onderwijs.

In bijlage 5 staan voorbeelden van gratis of goedkope ondersteuning, zowel door scholen georganiseerd als regelingen die door gemeenten, stichtingen of zelfs door commerciële bedrijven zijn ingesteld om ondersteuning ook voor minder draagkrachtige ouders bereikbaar te maken.

Tabel 2.1 vertaalt de deelname in percentages door naar absolute aantallen leerlingen met een onder- en bovengrens op basis van 95-procent betrouwbaarheidsintervallen. In totaal zaten in 2016-2017 ongeveer een miljoen leerlingen in het vo.

Tabel 2.1 Deelname aan ondersteunend onderwijs in 2016-17 – aantallen leerlingen vo

	ondergrens	bovengrens		ondergrens	bovengrens
Betaald en onbetaald			**Betaald**		
Bijles	198.000	228.000	Bijles	107.000	130.000
Huiswerkbegeleiding	152.000	179.000	Huiswerkbegeleiding	72.000	91.000
Examentraining	89.000	111.000	Examentraining	37.000	51.000
Ondersteuning ivm specifieke leerbehoeften	145.000	171.000	Ondersteuning ivm specifieke leerbehoeften	19.000	30.000

Deelname aan betaalde ondersteuning naar leerniveau en leerjaar

Betaalde bijles vindt vaker plaats bij leerlingen in latere leerjaren van het vo (zie tabel 2.2). Dit geldt niet voor huiswerkbegeleiding: dit lijkt eerder verspreid te zijn over de leerjaren en zich niet te concentreren in de latere leerjaren. Betaalde bijles wordt het vaakst gegeven aan havo-leerlingen in de laatste leerjaren (zie tabel 2.2). Deelname is het hoogste voor havo-5-leerlingen. Een kwart van hen volgt bijles waarvoor betaald is. Vmbo-leerlingen volgen minder vaak betaalde bijles.[8]

Betaalde examentraining lijkt typisch iets te zijn voor havo- en vwo-leerlingen. Een derde van de havo- en vwo-leerlingen in het examenjaar heeft in 2016-17 tegen kosten examentraining gevolgd. Betaalde extra ondersteuning in verband met specifieke leerbehoeften is niet geconcentreerd in bepaalde leerniveaus maar vindt vaker plaats in vroegere leerjaren. Onbetaalde extra ondersteuning vindt wel vaker plaats in het vmbo (en pro, niet in tabel). Deze vorm van extra ondersteuning wordt relatief vaak aangeboden vanuit de school.

Als gekeken wordt naar geslacht dan valt op dat meisjes vaker deelnemen aan bijles en jongens vaker aan huiswerkbegeleiding (niet in tabel).

[8] Dit was zo'n 10 jaar geleden ook al zo (onderzoek uit 2008-09, zie bijlage 4): alhoewel de deelnamepercentages voor bijles in totaal hoger zijn geworden, werd ook toen al de meeste bijles gevolgd in havo/vwo.

Tabel 2.2 *Deelname vo-leerlingen aan betaalde ondersteuning naar leerniveau en leerjaar, 2016-2017*

Betaalde bijles	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**
vmbo	6%	6%	12%	7%	-	-
havo	11%	16%	21%	23%	25%	-
vwo	5%	12%	13%	18%	22%	15%
Betaalde huiswerkbegeleiding	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**
vmbo	6%	6%	10%	8%	-	-
havo	12%	14%	12%	8%	15%	-
vwo	7%	9%	9%	11%	6%	5%
Betaalde examentraining	**examenjaar**					
vmbo	9%					
havo	33%					
vwo	34%					
Betaalde extra ondersteuning ivm specifieke leerbehoeften	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**
vmbo	4%	5%	2%	1%	-	-
havo	5%	6%	1%	2%	4%	-
vwo	2%	3%	3%	1%	0%	0%

Organisatie ondersteunend onderwijs

Betaalde bijles wordt in verschillende vormen aangeboden, zo laat figuur 2.3 zien. Zowel bijles binnen de eigen school, binnen kleine bijlesinstituten, binnen grotere bijlesinstituten, als door bekenden komt vaak voor. Betaalde huiswerkbegeleiding vindt vaker plaats binnen grotere private huiswerkinstituten dan binnen de andere genoemde vormen. Examentrainingen worden ook aangeboden door hogescholen of universiteiten. Figuur 2.3 laat zien dat bijna een kwart van de leerlingen die betaalde examentrainingen volgden, dat bij een hogeschool of universiteit deden. Leerlingen volgen examentrainingen nauwelijks bij kleine bedrijven met één werknemer. Betaalde extra ondersteuning in verband met specifieke leerbehoeften wordt vaak georganiseerd door de eigen school of door gespecialiseerde instituten met meer dan één werknemer.

Figuur 2.3 *Organisatoren betaald ondersteunend onderwijs*

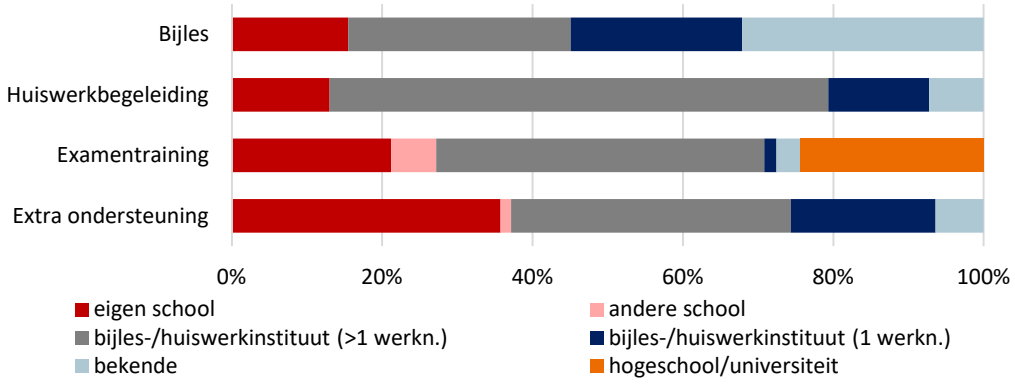

2.3 Kosten per leerling

Voor het bepalen van de kosten per leerling presenteren we de mediaan.[9] Het tonen van gemiddelden is weinig zinvol omdat deze sterk gekleurd worden door enkele grote uitschieters of de vele nulwaarden (onbetaalde ondersteuning). Tabel 2.3 laat zien dat voor de meeste leerlingen die een vorm van ondersteunend onderwijs hebben gehad in 2016-17 niet is betaald; de mediaan is nul. Indien wel betaald werd voor één van de ondersteuningsvormen, dan waren de mediane kosten € 600 per jaar.

Huiswerkbegeleiding is de ondersteuningsvorm waarvoor ouders per leerling de meeste kosten maken. De mediane jaarlijkse kosten liggen daar op € 1.000. Dit komt doordat leerlingen in relatief veel gevallen (45 procent) gedurende het hele schooljaar huiswerkbegeleiding krijgen. Hetzelfde geldt voor extra ondersteuning in verband met specifieke leerbehoeften. Bijles volgen leerlingen vaak gedurende enkele maanden of zelfs nog korter.

Ouders die ondersteuning hebben geregeld via de eigen school zijn daar minder kosten aan kwijt dan ouders die via andere routes ondersteuning hebben geregeld. Huiswerkbegeleiding of bijles bij grotere instituten kost ouders jaarlijks meer dan bij kleinere instituten of bekenden. Ouders van kinderen die examentraining volgden via een hogeschool of universiteit betaalden meer dan ouders van kinderen die dat volgden bij een huiswerk- of bijlesinstituut (€ 400 versus € 275).

De spreiding in kosten is groot, dit geldt in het bijzonder voor bijlessen in de eigen school en voor huiswerkbegeleiding door private instituten (niet in tabel). De jaarlijkse kosten zijn sterk afhankelijk van hoe lang en hoe intensief een leerling gebruikmaakt van de ondersteuningsvorm. Bij bijlessen en huiswerkbegeleiding verschilt dit sterk tussen leerlingen, waardoor ook de spreiding in jaarlijkse kosten groot is. Kosten voor examentraining zijn meer gestandaardiseerd en het gebruik ervan varieert minder tussen leerlingen, waardoor de spreiding in kosten relatief klein is.

[9] De mediaan is het midden van de verdeling: als alle kosten worden gerangschikt van laag naar hoog, dan zijn de mediane kosten de kosten van de middelste leerling.

Tabel 2.3 Mediane kosten ondersteunend onderwijs over hele schooljaar 2016-17

	Totaal	Bijles	Huiswerk-begeleiding	Examen-training	Extra ondersteuning i.v.m. specifieke leerbehoeften
Kosten afzonderlijke vormen van ondersteunend onderwijs					
Iedereen die vorm van ondersteuning heeft genoten	€ 0	€ 25	€ 0	€ 0	€ 0
Iedereen die betaald heeft voor vorm van ondersteuning	€ 600	€ 350	€ 1.000	€ 275	€ 500
Iedereen die betaald heeft voor vorm van ondersteuning via eigen school	€ 150	€ 120	€ 340	€ 100	€ 150
Iedereen die betaald heeft voor vorm van ondersteuning via instituut (>1 werkn.)	€ 800	€ 500	€ 1.250	€ 275	€ 1.000
Iedereen die betaald heeft voor vorm van ondersteuning via instituut (1 werkn.)	€ 500	€ 450	€ 1.000	n.v.t.**	n.v.t.**
Iedereen die betaald heeft voor vorm van ondersteuning via bekende	€ 300	€ 300	n.v.t.**	n.v.t.**	n.v.t.**
Iedereen die betaald heeft voor vorm van ondersteuning via hogeschool/universiteit	n.v.t.*	n.v.t.*	n.v.t.*	€ 400	n.v.t.*

* Niet van toepassing omdat categorie niet is uitgevraagd in enquête

** Niet van toepassing omdat categorie wel was uitgevraagd maar te weinig waarnemingen betrof

2.4 Conclusie

Uit het onderzoek naar de omzet van bedrijven in de markt bleek dat de marktomvang in 2015 in totaal € 74 miljoen was. De meeste bedrijven bieden zowel huiswerkbegeleiding als bijles aan. Onbekend is welk aandeel van de omzet gemaakt wordt met het aanbod van huiswerkbegeleiding, bijles of examentraining. Uit de enquête onder ouders blijkt wel dat de betaalde bijles vaak via het informele circuit (scholen en/of bekenden) gaat (ongeveer 50 procent van de betaalde bijlessen). Betaalde huiswerkbegeleiding gaat in slechts 19 procent van de gevallen via de eigen school of een bekende. Veel vaker wordt voor die vorm van ondersteuning een private organisatie ingeschakeld. Daarnaast is bekend dat indien huiswerkbegeleiding wordt ingeschakeld, dat - vanwege de duur van de ondersteuning - meer jaarlijkse kosten met zich meebrengt per leerling dan bij bijles of examentraining. Het grootste gedeelte van de omzet van private aanbieders van schaduwonderwijs lijkt daarom te worden gemaakt met huiswerkbegeleiding.

Vanuit de vraagzijde kan via de enquête ook een schatting gemaakt worden van de marktomvang. Voor deze schatting stellen we de kosten voor elke leerling in het vo gelijk aan de gemiddelde kosten per leerling die volgt uit de enquête. Indien dit gemiddelde representatief is voor alle leerlingen in het vo, dan zouden ouders tezamen in 2016-2017 185 miljoen tot 286 miljoen aan bijles, huiswerkbegeleiding en examentraining hebben uitgegeven.[10] Dit bedrag is hoger dan de 157 miljoen die het CBS raamde voor vo-leerlingen in 2015. Het bedrag is bovendien veel hoger dan het bedrag dat volgt uit de analyse van de omzetten van aanbieders van schaduwonderwijs in 2015. Er zijn meerdere verklaringen waarom de bedragen ver uit elkaar liggen:

[10] Dit betreft een 95%-betrouwbaarheidsinterval op basis van gemiddelde kosten en het totaal aantal leerlingen in het vo in 2016-2017.

Factor die zorgt voor overschatting marktomvang via vraagzijde

- **Selectiviteit in enquête.** Het valt niet uit te sluiten dat ouders voor wie schaduwonderwijs bekend is, eerder geneigd zijn geweest om te responderen op de enquête dan ouders die niet of nauwelijks te maken hebben met schaduwonderwijs. Als gevolg hiervan kunnen de deelname, maar ook de totale kosten die volgen uit de enquête een overschatting zijn van de werkelijke deelname en kosten.

Factoren die zorgen voor onderschatting marktomvang via aanbodzijde

- **Formele versus informele circuit**. Vanuit de aanbodzijde wordt alleen het omzetgedeelte meegeteld dat gemaakt wordt door private organisaties die ingeschreven zijn bij de Kamer van Koophandel. Bij de vraagzijde worden alle uitgaven meegeteld, inclusief de uitgaven aan schaduwonderwijs in het informele circuit, georganiseerd door bekenden. Indien vanuit de enquête alleen de uitgaven aan private organisaties worden meegeteld, dan is de marktomvang € 130 miljoen tot € 214 miljoen.
- **Ontbreken van bedrijven in marktomvangonderzoek.** De marktomvang via de aanbodzijde is berekend over 2015 van bedrijven die in 2017 bekend zijn bij de Kamer van Koophandel. Omzet van bedrijven die in 2015 schaduwonderwijs aanboden maar in 2017 niet bekend zijn bij de Kamer van Koophandel is niet meegenomen. De marktomvang via de aanbodzijde (€ 74 miljoen) is daarom een ondergrens.
- **Jaar 2015 versus schooljaar 2016-2017.** De marktomvang via de aanbodzijde is berekend over 2015, terwijl de marktomvang via de vraagzijde is berekend over het schooljaar 2016-2017. Het is denkbaar dat de markt in één jaar met enkele tientallen miljoen euro's gegroeid is. Zo raamde het CBS het verschil in uitgaven aan schaduwonderwijs tussen 2015 en 2014 op € 21 miljoen.

Tabel 2.4 Overzichtstabel schattingen marktomvang

	Via huiswerk- en bijlesinstituten	Totaal (inclusief informele circuit)
Schatting via aanbodzijde	€ 74 miljoen	-
Schatting via vraagzijde	€ 130 miljoen tot € 214 miljoen	€ 185 miljoen tot € 286 miljoen

3. Toegankelijkheid

In de publieke discussie heerst de gedachte dat ondersteunend onderwijs niet voor iedereen toegankelijk is en dat het daardoor een negatieve invloed heeft op kansengelijkheid. Ook uit eerder onderzoek (zie bijlage 4) blijkt dat kinderen van rijkere en hoger opgeleide ouders vaker deelnemen aan onderwijsondersteuning buiten de school. Rijkere ouders geven daarnaast doorgaans meer geld uit aan onderwijsondersteuning. Een manier om kansenongelijkheid tegen te gaan is het zorgen voor een toegankelijk aanbod aan extra ondersteuning.
We splitsen in paragraaf 3.1 de deelname aan betaalde ondersteuning uit naar opleidingsniveau en inkomen van de ouders. In paragraaf 3.2 rapporteren we het aanbod dat vo-scholen zelf aanbieden.

3.1 Deelname aan betaalde ondersteuning naar achtergrond ouders

Figuur 3.1 toont aan dat deelname aan betaald ondersteunend onderwijs oploopt met het opleidingsniveau van ouders. Dit geldt voor alle vormen van ondersteunend onderwijs, maar met name de deelname aan examentraining springt in het oog: bijna de helft van de leerlingen in examenjaren met wo-opgeleide ouders neemt deel aan betaalde examentraining. Voor alle vormen van betaald ondersteunend onderwijs is de deelname van leerlingen met wo-opgeleide ouders significant hoger dan deelname van andere leerlingen.

Box 3. 1 Toegankelijkheid volgens experts

De geïnterviewde experts geven aan dat als een ouder meer te besteden heeft, dat het dan uiteraard makkelijker is om je kind op huiswerkbegeleiding te doen. Maar tegelijk wordt aangegeven dat er veel vormen van huiswerkbegeleiding zijn, van goedkoop tot duur. Ook de goedkope varianten zijn € 100 tot € 200 per maand en dat is nog steeds veel geld. Er zijn wel initiatieven voor minder draagkrachtigen in niet-commerciële vorm. En ook enkele commerciële aanbieders creëren een paar goedkope plaatsen. Ouders moeten wel bereid zijn ervoor te betalen, dus het geld ervoor over hebben, wat soms een kwestie van prioriteren is. “Als je een modaal inkomen hebt en je laat er wat voor, kan je het betalen. Soms zijn de kosten slechts 50 per maand, in samenwerking met scholen. En scholen hebben dan soms nog regelingen voor als dat nog te veel geld is”.

Ondersteuning bij speciale onderwijsbehoeften heeft wel een aparte plek in het geheel. Volgens een expert huren ouders als ze het kunnen betalen remedial teaching in, en anders huiswerkbegeleiding, dat is iets goedkoper. “Er zijn remedial teachers die speciale tarieven hanteren, maar dat is dan nog duurder dan bijles of huiswerkbegeleiding. Huiswerkbegeleiding is vaak met studenten, dat is prima voor ongemotiveerde pubers maar voor een gediagnosticeerde stoornis moet er wel een geregistreerde remedial teacher of orthopedagoog zijn want een verkeerde aanpak kan ook schadelijk zijn.“

Mogelijke verklaringen voor de rol van opleidingsniveau van de ouders bij het inhuren van ondersteunend onderwijs zijn volgens de geïnterviewde experts dat hoger opgeleide ouders eerder herkennen dat hun kind ondersteuning nodig heeft en meer bewust zijn van het belang van goede onderwijsprestaties.

Figuur 3.1 maakt ook duidelijk dat aan ondersteunende activiteiten die gratis worden aangeboden voornamelijk leerlingen met lager opgeleide ouders deelnemen. Het verschil tussen leerlingen met mbo-opgeleide ouders en overige leerlingen is voor alle genoemde vormen van ondersteunend onderwijs significant.

Als we de betaalde en de onbetaalde ondersteuning bij elkaar optellen per groep ouders is er niet zo'n groot verschil tussen leerlingen met hoger opgeleide of minder hoog opgeleide ouders in totale deelname aan de ondersteuningsvormen.

Figuur 3.1 Deelname ondersteunend onderwijs naar opleidingsniveau ouders[11]

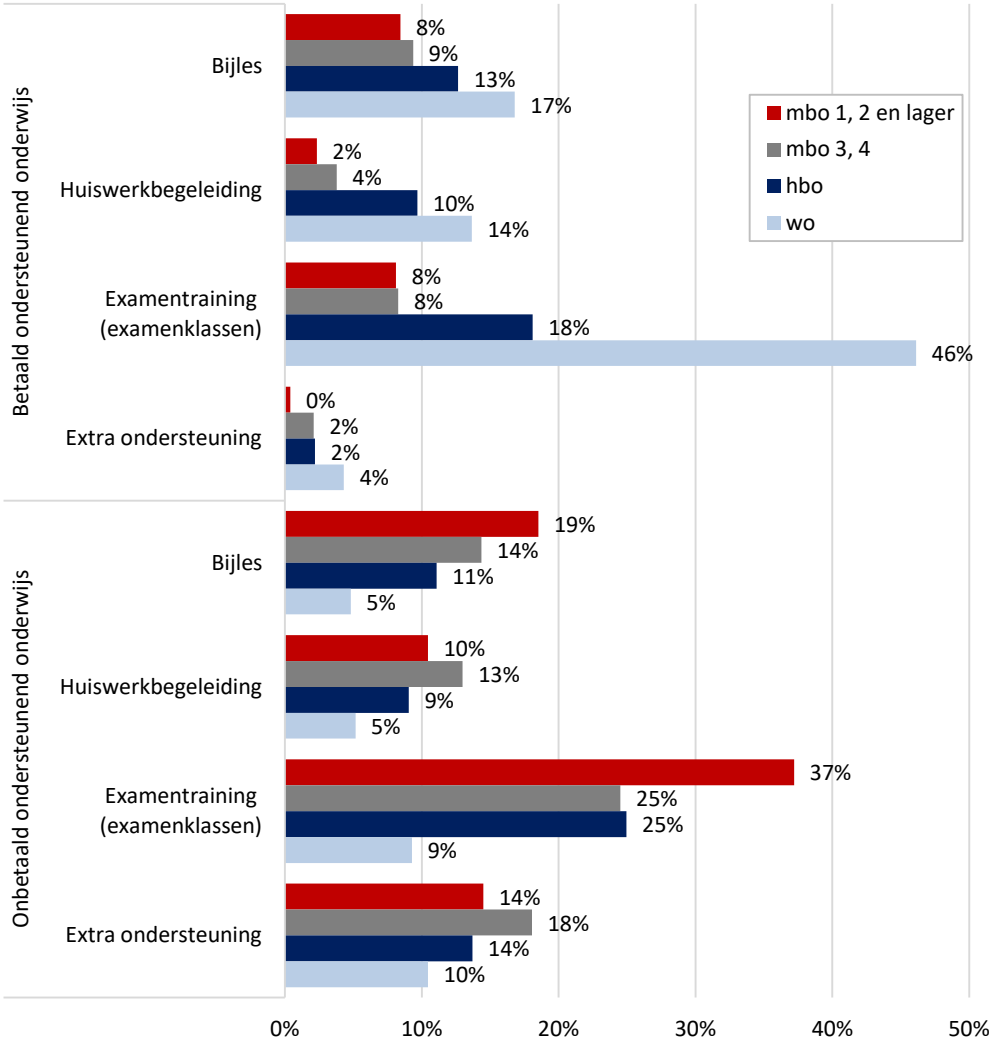

De meeste ouders zijn, indien de situatie daar aanleiding voor geeft, bereid om geld te betalen voor huiswerkbegeleiding voor hun kind (zie Figuur 3.2).[12] Dat geldt evengoed voor mbo-opgeleide ouders, hoewel zij minder vaak bereid zijn om grotere bedragen uit te geven voor huiswerkbegeleiding.

11 Het is niet bekend of leerlingen die betaalde ondersteuning hebben gevolgd, daarnaast ook nog dezelfde ondersteuning onbetaald hebben gevolgd. De deelname aan onbetaalde bijles kan daarom een (kleine) onderschatting zijn van de werkelijke deelname.

Figuur 3.2 toont ook een behoorlijk verschil in betalingsbereidheid tussen hbo-opgeleide en wo-opgeleide ouders.

Figuur 3.2 Betalingsbereidheid 3 middagen in week huiswerkbegeleiding naar opleidingsniveau van ouders

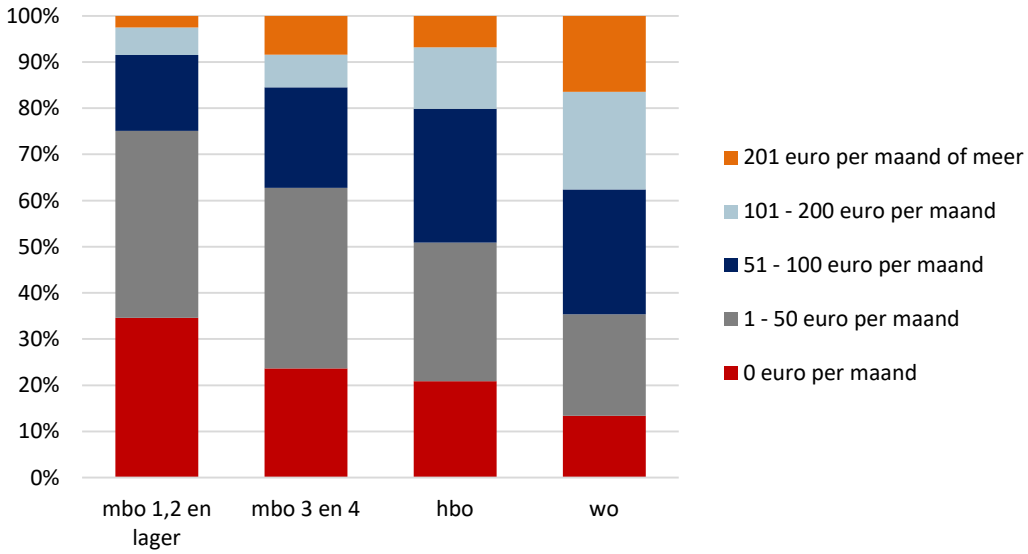

Naast de samenhang met het gevolgde leerniveau en het opleidingsniveau van ouders hangt deelname aan betaald ondersteunend onderwijs samen met het inkomensniveau van ouders, zo toont Tabel 3.1[13]. Hoe hoger het maandelijkse gezinsinkomen, hoe groter de kans dat ouders hebben betaald voor ondersteunend onderwijs voor hun kind. Met name bij een netto gezinsinkomen van minimaal € 6.000 neemt deelname aan betaald ondersteunend onderwijs toe.

Tabel 3.1 Deelname betaald ondersteunend onderwijs naar maandelijks gezinsinkomen

	Bijles	Huiswerk-begeleiding	Examen-training	Extra ondersteuning
0 - 1.000 euro per maand	15%	0%	7%	0%
1.000 – 2.000 euro per maand	6%	6%	3%	1%
2.000 – 3.000 euro per maand	9%	5%	15%	3%
3.000 – 4.000 euro per maand	14%	9%	23%	2%
4.000 – 6.000 euro per maand	14%	10%	22%	3%
6.000 – 8.000 euro per maand	20%	19%	50%	6%
8.000 euro per maand of meer	22%	16%	54%	5%

Leerlingen met lager opgeleide ouders, die bijles volgen, doen dat in vergelijking met leerlingen met hoger opgeleide ouders relatief vaak in de eigen school (niet in tabel). Hetzelfde geldt voor huiswerkbegeleiding en examentraining. Andersom geldt de relatie ook: door scholen georganiseerde

12 Aan alle ouders is gevraagd welk bedrag zij bereid zouden zijn te betalen voor bijles, huiswerkbegeleiding of examentraining in de hypothetische situatie dat hun kind er slecht voor staat en extra aandacht nodig heeft om over te gaan/te slagen.

13 Overeenkomstige resultaten werden over 2008-09 gerapporteerd (zie Bijlage 4): Kinderen van rijkere en hoger opgeleide ouders nemen vaker deel aan onderwijsondersteuning buiten de school. Ook geven meer draagkrachtige ouders meer geld uit aan onderwijsondersteuning.

activiteiten worden relatief vaker benut door vmbo'ers, leerlingen met lager opgeleide ouders en leerlingen in de onderbouw (niet in tabel).[14]

In hoofdstuk 2 werd duidelijk dat vwo-leerlingen vaker deelnemen aan betaalde ondersteuningsvormen dan vmbo-leerlingen. Bekend is dat op het vwo meer leerlingen zitten met hoger opgeleide ouders. Opleidingsniveau van de ouders hangt net als het leerniveau van de leerling samen met deelname aan betaald ondersteunend onderwijs. Figuur 3.3 laat zien dat ook binnen de leerniveaus vmbo en havo sprake is van oplopende deelname met het opleidingsniveau van ouders. Binnen vwo is de relatie tussen opleidingsniveau van ouders en deelname aan betaalde bijles of huiswerkbegeleiding minder duidelijk.

Figuur 3.3 *Deelname aan betaalde ondersteuning naar leerniveau en opleidingsniveau ouders, 2016-2017*

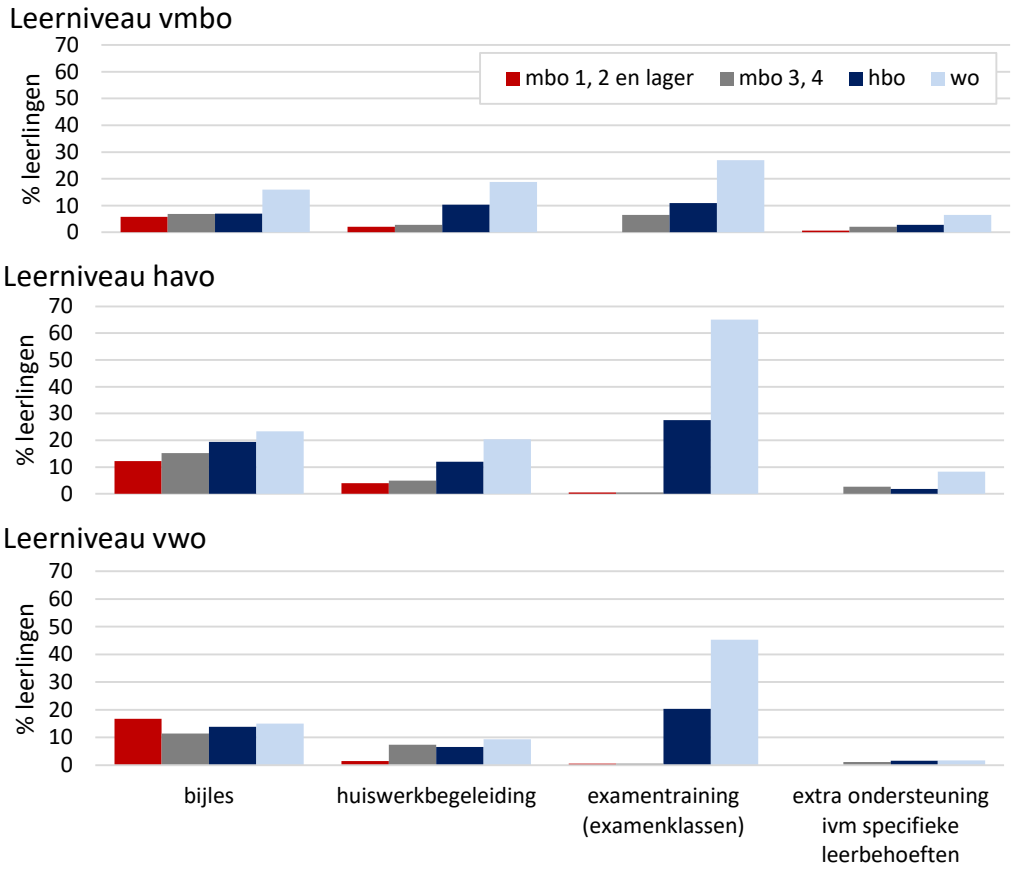

[14] Het is niet bekend of leerlingen die betaalde ondersteuning hebben gevolgd, daarnaast ook nog dezelfde ondersteuning onbetaald hebben gevolgd. De deelname aan onbetaalde bijles kan daarom een (kleine) onderschatting zijn van de werkelijke deelname.

3.2 Aanbod op scholen

Vo-scholen bieden zelf in veel gevallen ook bijles, huiswerkbegeleiding of examentraining aan, zo blijkt uit Figuur 3.4. Huiswerkbegeleiding wordt het meest aangeboden (81 procent), gevolgd door examentraining (73 procent) en bijles (63 procent). Verhoudingsgewijs bieden scholen huiswerkbegeleiding het vaakst aan in samenwerking met een externe/private partij. Ook voor het aanbieden van examentraining wordt vaak samenwerking gezocht.

Box 3.2 Huiswerkbegeleiding binnen de school

"In eerste instantie werd eraan gedacht om zelf een huiswerkinstituut in te richten waarbij de begeleiding verzorgd werd door stagiaires en pensionado's." Dit bleek echter bij nader inzien geen verstandige keuze, omdat de continuïteit met stagiaires en pensionado's lastig te realiseren is (ze zijn tijdelijk verbonden aan school, gaan op vakantie buiten de schoolvakanties en melden zich vaker ziek). Daarnaast is het lastig om dezelfde kwaliteit te leveren als bestaande instituten dat kunnen met meer dan 10 jaar ervaring. "Het zou ons veel tijd kosten hetzelfde kennis- en kundeniveau als een huiswerkinstituut te bereiken." - *Scholengemeenschap de Breul*

Figuur 3.4 Aanbod ondersteuning op scholen in 2016-2017

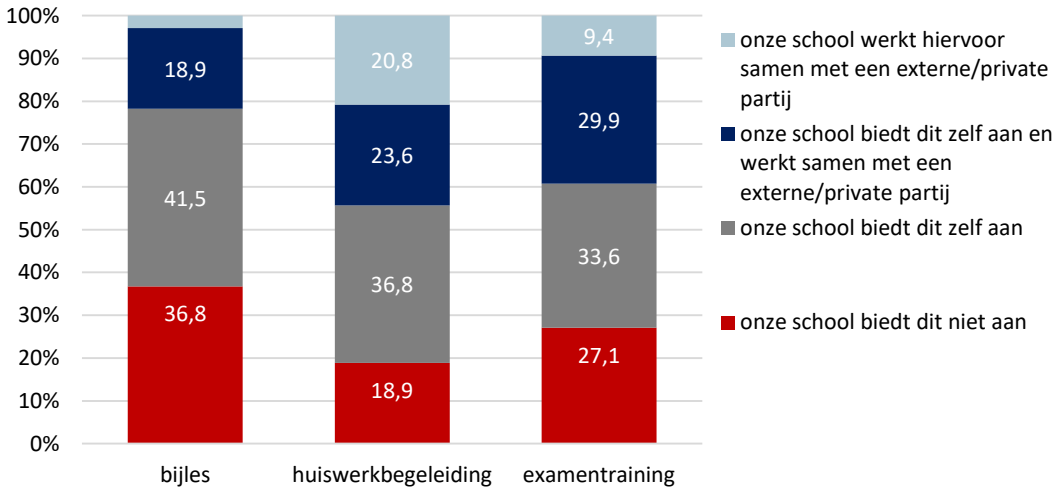

De meeste scholen bieden ook extra ondersteuning in verband met specifieke leerbehoeften (niet in figuur). Ondersteuning bij faalangst komt het meest voor (93 procent), gevolgd door ondersteuning voor dyslexie (86 procent). Meer dan de helft van de scholen biedt ondersteuning aan bij gedragsproblemen (59 procent), dyscalculie (58 procent) en ADHD (51 procent).[15]

Indien een school zelf bijles of examentraining aanbiedt, dan draagt het in meer dan de helft van de gevallen (resp. 56 procent en 60 procent) de kosten zelf (zie Figuur 3.5)[16]. Voor de kosten van huiswerkbegeleiding wordt vaker een beroep gedaan op de ouders. Een kwart van de huiswerkbegeleiding op scholen is volledig voor de rekening van ouders. Ouders geven aan minder vaak kosten te hebben aan bijles, huiswerkbegeleiding of examentraining op de eigen school. In

15 Vergeleken met een uitvraag over 2014-15 door de Inspectie onder 117 schoolleiders (zie bijlage 4) gaven in onze enquête meer scholen aan geen examentraining of bijles aan te bieden.

16 Vergelijkbare percentages werden gerapporteerd door de Inspectie (zie bijlage 4)

respectievelijk 83 procent, 85 procent en 85 procent van de gevallen is de ondersteuning op school gratis (niet in figuur).

Box 3.3 Bijles door bovenbouwleerlingen

"Er bestaat de mogelijkheid om bijles te krijgen voor een vak dat gegeven wordt door bovenbouwleerlingen. De school vindt bijles voor en door leerlingen bijzonder waardevol, een ouderejaars leerling spreekt immers de taal van de leerling en weet waar de moeilijkheden zitten. Wanneer een leerling er toch te weinig van opsteekt of wanneer het niet klikt tussen twee leerlingen, kan altijd gekozen worden voor een andere vorm van bijles. Bovenbouwleerlingen kunnen zich melden bij de coördinator (docent van de school) als ze bijles willen geven. Ze geven dan aan voor welke vakken ze bijles willen geven en aan welke leerjaren (een brugklas, tweede klas of een hogere klas). Via de onderbouwmentoren komen de aanvragen voor bijles door een leerling binnen bij de coördinator. De leerling krijgt van de coördinator de naam en het telefoonnummer van de bijlesgever door. De leerlingen maken dan onderling een afspraak. Zij bepalen zelf hoe vaak en waar ze afspreken. Verder maken de ouders rechtstreeks met de bijlesgever afspraken over een vergoeding. De school geeft wel een richtprijs van € 7,- per uur aan, maar de afspraak en de betaling gebeurt buiten de school om. In totaal worden er per jaar circa 100 leerlingen aan elkaar gekoppeld." - *Scholengemeenschap de Breul*

Figuur 3.5 Kostendragers ondersteunend onderwijs op scholen in 2016-2017

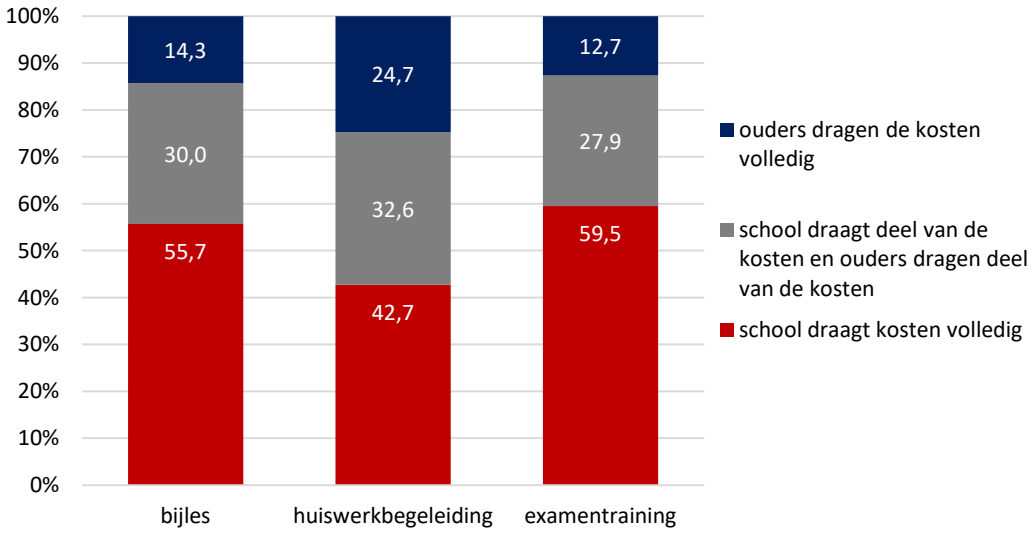

Box 3.4. Bijdrage voor huiswerkbegeleiding

Er wordt voor huiswerkbegeleiding altijd wel een eigen bijdrage gevraagd omdat leerlingen anders de neiging hebben het niet serieus te nemen en niet komen opdagen. De hoogte van de eigen bijdrage hangt af van de categorie van het verzamelinkomen en varieert van minimaal € 25,- tot € 100,-. De school beoordeelt of een leerling in aanmerking komt voor een vergoeding op basis van een schriftelijk verzoek met een belastingopgave met bruto verzamelinkomen.
Scholengemeenschap de Breul

Figuur 3.6 laat zien dat de redenen voor scholen om samen te werken met externe/private partijen divers zijn. Voor veel scholen (37 procent) speelt mee dat ze hun eigen leraren niet met het

ondersteunend onderwijs willen opzadelen om ze zo te ontlasten. Veel scholen erkennen echter ook de expertise van private partijen met betrekking tot het bieden van maatwerk (36 procent). Drie op de 10 scholen zegt dat het financieel niet haalbaar is om volledig zelf de ondersteuning te organiseren. Maar ook het zelf regie houden (29 procent) of het mogelijk maken van een integrale aanpak (27 procent) wordt door scholen genoemd als reden om private partijen binnen huis te halen.

Figuur 3.6 Redenen waarom scholen samenwerken met externe/private partijen

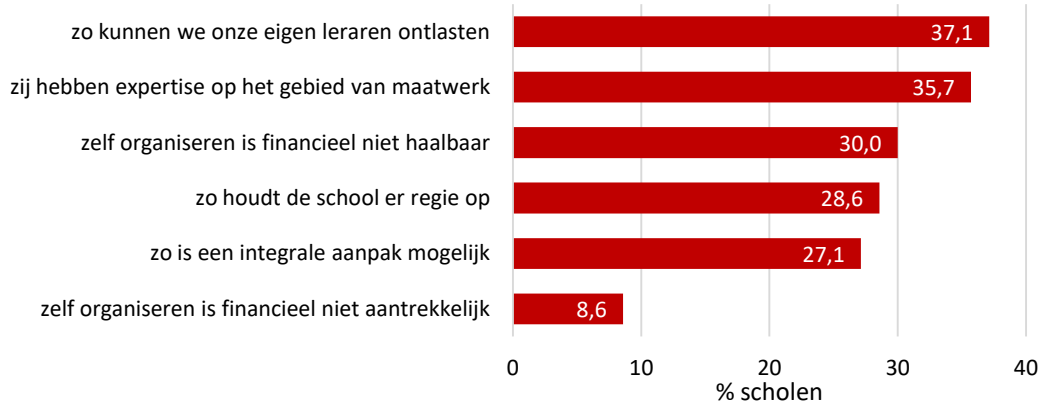

Box 3.5 Redenen voor samenwerking met private partijen bij huiswerkbegeleiding

"Op een gegeven moment merkte de school dat het aantal leerlingen met huiswerk- en leerproblemen toenam. De school wilde de ondersteuning grondiger aanpakken en besloot alle 450 eerste- en tweedejaars leerlingen een training studievaardigheden te geven. Daarvoor is Studiekring ingehuurd, omdat Studiekring hier meer expertise op heeft, waarvan de school wilde leren. Inmiddels is een leerlijn studievaardigheden geformuleerd en geven mentoren zelf de studievaardigheidslessen." - *Anoniem Stedelijk Lyceum*

"Het is voor scholen lastig om huiswerkbegeleiding van goede kwaliteit te organiseren. Docenten zien het niet primair als hun taak en de werkdruk is al hoog. Er is weinig tijd/geld voor de organisatie rondom. De ervaring is er niet. Vaak komt het neer op een klas met een begeleider en geen verdere controle. Als de kwaliteit niet goed is of er is te weinig continuïteit dan loopt een huiswerkklas snel weer leeg." - *Stichting Studo*

Door gebruik te maken van een externe partij kunnen scholen aan de wensen van een kleine groep ouders tegemoet komen (volgens de ervaring van Lyceo zelden meer dan 5 procent). Uitvoering door een externe (neutrale) derde partij inschakelen is in veel gevallen een goede oplossing voor alle betrokken partijen, dus ook de school (second opinion). Scholen (h)erkennen ook steeds vaker de specifieke expertise die een onderwijsondersteuner in huis heeft en willen graag samenwerken met een inhoudelijk en procesmatig goed georganiseerde aanbieder. - *Lyceo*

3.3 Conclusie

Betaalde bijles wordt betrekkelijk veel gevolgd door havisten en vwo'ers, vaker in de bovenbouw dan in de onderbouw. Ook betaalde examentraining komt vaker voor bij havisten en vwo'ers. Betaalde huiswerkbegeleiding is het meest populair onder havisten.

De deelname aan betaald ondersteunend onderwijs loopt op met het opleidingsniveau van ouders. Dit geldt voor alle vormen van ondersteunend onderwijs, maar vooral voor examentraining. Voor alle vormen van betaald ondersteunend onderwijs is de deelname van leerlingen met wo-opgeleide ouders significant hoger dan deelname van andere leerlingen.

Ook binnen de leerniveaus is sprake van oplopende deelname met het opleidingsniveau van ouders, vooral binnen vmbo en havo. Binnen vwo is de relatie tussen opleidingsniveau van ouders en deelname aan betaalde bijles of huiswerkbegeleiding minder duidelijk.

Aan ondersteunende activiteiten die gratis worden aangeboden nemen voornamelijk leerlingen met lager opgeleide ouders deel. Het verschil tussen leerlingen met mbo-opgeleide ouders en overige leerlingen is voor alle vormen van ondersteunend onderwijs significant.

De meeste ouders zijn, indien de situatie daar aanleiding voor geeft, bereid om geld te betalen voor huiswerkbegeleiding voor hun kind. Dat geldt evengoed voor mbo-opgeleide ouders, hoewel zij minder vaak bereid zijn om grotere bedragen uit te geven voor huiswerkbegeleiding.
Er is weinig verschil tussen leerlingen met hoger opgeleide of minder hoogopgeleide ouders in totale deelname aan de ondersteuningsvormen. Kinderen met hoger opgeleide ouders volgen vaker een betaalde variant, terwijl kinderen met lager opgeleide ouders vaker aan een onbetaalde variant deelnemen.

Vo-scholen bieden zelf in veel gevallen ook bijles, huiswerkbegeleiding of examentraining aan. Indien een school zelf bijles of examentraining aanbiedt, dan draagt het in meer dan de helft van de gevallen de kosten zelf. Voor de kosten van huiswerkbegeleiding wordt vaker een beroep gedaan op de ouders. Met name vmbo-leerlingen, leerlingen uit de onderbouw en leerlingen met lager opgeleide ouders maken gebruik van ondersteuning die binnen de school zelf is georganiseerd. In veel gevallen is de ondersteuning via de eigen school gratis.

4. Motieven voor betaald ondersteunend onderwijs

Op grond van het literatuuronderzoek en de interviews met experts vallen de motieven voor ondersteunend onderwijs uiteen in een aantal categorieën[17]:

- Remediërend (achterstanden inlopen).
- Competitief (zo hoog mogelijke onderwijsprestaties behalen om maatschappelijke positie te versterken).
- Compenserend (school schiet tekort in bieden van maatwerk en begeleiding).
- Uitbesteding ouderlijke taken (thuis te veel afleiding of geen begeleiding mogelijk).

Een relevante vraag is in hoeverre de keuze voor schaduwonderwijs (met de veronderstelde effecten op kansenongelijkheid) samenhangt met het onderwijsaanbod op scholen. We hebben ouders gevraagd in hoeverre een aantal gepresenteerde motieven hebben meegewogen bij de keuze voor betaald ondersteund onderwijs.

Box 4.1 Ideeën over verschuivingen in motieven

Naast de ouders hebben we ook de geïnterviewde experts gevraagd of zij verschuivingen zien in de motieven voor deelname aan ondersteunend onderwijs. Zij zien effecten van passend onderwijs, toenemende prestatiedruk, verkokering van het onderwijs, verwachtingen ten aanzien van het aanbod van de school, en van normalisatie op de motieven voor ouders om ondersteunend onderwijs te organiseren voor hun kind. Een greep uit opmerkingen uit de gesprekken:

- Er treedt normalisatie op; 10 à 20 jaar geleden was huiswerkbegeleiding nog bijzonder, nu zie je trainingsbureaus overal om je heen. Je bent geen kneusje meer als je erheen gaat.
- Ouders verwachten meer van school, daardoor is er de perceptie dat de school niet genoeg doet. Andersom: Scholen geven een grens aan de extra's die ouders kunnen vragen, door te verwijzen naar externe instituten en zelf ondersteunend onderwijs tegen betaling te bieden.
- Prestatiedruk neemt toe en de eisen aan kinderen zijn steeds hoger, met de rekentoets en de verplichte vakken, selectie aan de poort. Daardoor gaan meer kinderen naar huiswerkbegeleiding.
- De verkokering van het onderwijs heeft bijgedragen aan de groei in schaduwonderwijs. Er zijn minder brede scholengemeenschappen, de grenzen zijn scherper geworden, het afstroomrisico is groter geworden (bijvoorbeeld, als je op de havo zit op een havo/vwo school). Het is ook moeilijker geworden om als je afgestroomd bent, later weer op te stromen.
- Het is heel verschillend wat er op scholen aan extra ondersteuning voor specifieke onderwijsbehoeften wordt aangeboden en het is voor ouders daarnaast moeilijk zicht te krijgen op wat een school investeert en aanbiedt. Doordat het niveau van het aanbod voor specifieke onderwijsbehoeften binnen onderwijs zo verschilt en ouders hier ook minder zicht op hebben, gaan ouders dit compenseren.

4.1 Motieven voor bijles

In de meeste gevallen kiezen ouders ervoor om betaalde bijles te nemen omdat hun kind niet goed is in het vak waarin bijles gevolgd wordt, zie Figuur 4.1. Ouders vinden het belangrijk dat hun kind extra

[17] Door meerdere experts in in de interviews aangegeven dat ze hooguit indrukken kunnen geven, omdat over de motieven voor schaduwonderwijs niet veel bekend is. Ook is opgemerkt dat het gevaar is dat men elkaar napraat over de mechanismen die ten grondslag liggen aan het gebruik van schaduwonderwijs, zonder dat dit feitelijk onderbouwd is.

uitleg krijgt van iemand anders dan de vakdocent en kiezen voor bijles omdat dat hun kind extra individuele aandacht oplevert. Veel ouders die voor bijles betalen, verwijten de school dat hun kind te weinig individuele aandacht krijgt. Voor bijna 40 procent speelt dit een vrij grote tot zeer grote rol bij de keuze om te betalen voor bijles. Meer dan 50 procent stuurt hun kind naar bijles omdat zij vinden dat hun kind andere of extra uitleg nodig heeft naast dat van de vakdocent. Nauwelijks wordt als reden aangevoerd dat vrienden of klasgenoten ook bijles volgen of dat er een achterstand in het vak is ontstaan door uitval van lessen.

Meer dan 60 procent van de ouders die betalen voor bijles is van mening dat hun kind geen bijles nodig had gehad als hij/zij meer persoonlijke aandacht op school zou krijgen (Figuur 4.2). Bijna 80 procent van de ouders die betalen voor bijles zou gebruikmaken van een gratis alternatief als de school dit zou aanbieden.

Figuur 4.1 Redenen waarom ouders kiezen voor bijles, ouders die betaald hebben voor bijles

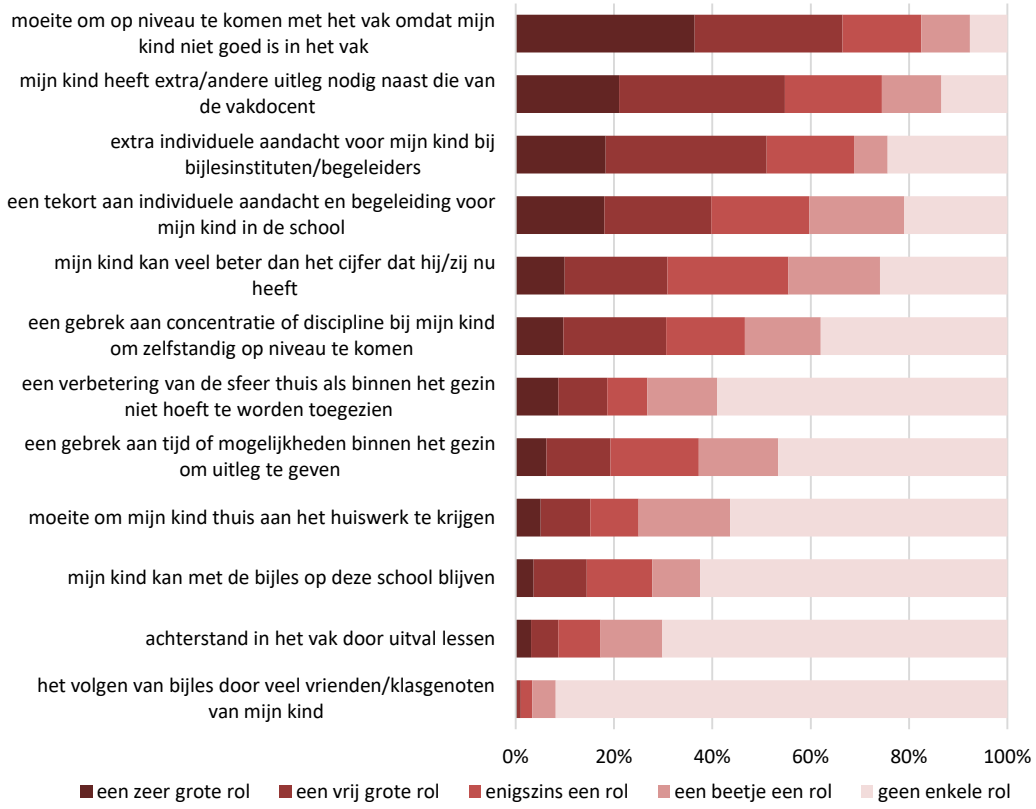

Figuur 4.2 Stellingen over onderwijs, ouders die betaald hebben voor bijles

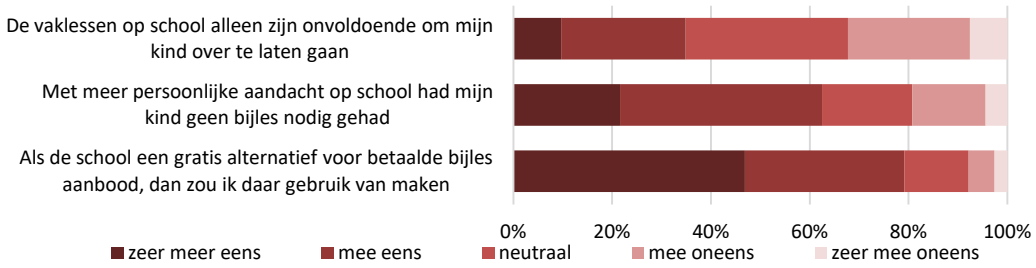

Van de ouders die betalen voor bijles voor hun kind zijn met name hbo-opgeleide ouders kritisch op de kwaliteit van het onderwijs (zie tabel 4.1). Van hen is 46 procent van mening dat de vaklessen niet voldoende zijn om hun kind over te laten gaan (tegenover 33 procent van mbo en lager opgeleide ouders en 32 procent van de wo-opgeleide ouders). Het verschil is statistisch significant. Hbo-opgeleide ouders die betalen voor bijles vinden ook significant vaker dat hun kind geen bijles nodig gehad zou hebben als de school meer aandacht zou hebben gehad voor het kind (tabel 4.2). Dit geldt met name voor hbo-opgeleide ouders die een kind in een havo-klas hebben.

Tabel 4.1 "De vaklessen op school alleen zijn onvoldoende om mijn kind over te laten gaan"

% (zeer) eens	mbo 3, 4 en lager	hbo	wo	totaal
vmbo	36%	41%	43%	**40%**
havo	33%	51%	34%	**42%**
vwo	n<20	38%	26%	**30%**
totaal	**33%**	**46%**	**32%**	**40%**

Tabel 4.2 "Met meer persoonlijke aandacht op school had mijn kind geen bijles nodig gehad"

% (zeer) eens	mbo 3, 4 en lager	hbo	wo	totaal
vmbo	59%	76%	47%	**62%**
havo	69%	80%	66%	**73%**
vwo	n< 20	64%	52%	**54%**
totaal	**59%**	**75%**	**56%**	**65%**

Ouder die betalen voor bijles vinden het gemiddeld belangrijk dat hun kind goed presteert op school. Dat geldt voor alle leerniveaus en is niet afhankelijk van het opleidingsniveau van ouders. Opvallend is dat wo-opgeleide ouders goede schoolprestaties vaker belangrijk vinden indien hun kind op het vwo zit dan als het op het vmbo zit. De omgekeerde relatie wordt gevonden bij hbo-opgeleide ouders.

Tabel 4.3 "Ik vind het zeer belangrijk dat mijn kind goed presteert op school"

% (zeer) eens	mbo 3, 4 en lager	hbo	wo	totaal
vmbo	78%	66%	50%	**67%**
havo	42%	66%	64%	**61%**
vwo	n<20	47%	70%	**60%**
totaal	**59%**	**61%**	**64%**	**62%**

4.2 Motieven voor huiswerkbegeleiding

De belangrijkste reden voor ouders om hun kind naar huiswerkbegeleiding te sturen is dat het kind geen discipline of concentratie heeft om zelfstandig het huiswerk te maken. De extra individuele aandacht speelt gemiddeld ook een grote rol, en vaak wordt aangegeven dat ouders door de huiswerkbegeleiding uit te besteden de sfeer thuis proberen te verbeteren (Figuur 4.3). Voor weinig ouders is een gebrek aan tijd om te helpen bij het huiswerk een reden om te betalen voor huiswerkbegeleiding voor kinderen. Ouders beslissen ook niet om hun kind naar huiswerkbegeleiding te sturen omdat vrienden en klasgenoten van hun kind naar huiswerkbegeleiding gaan.

Ongeveer de helft van ouders die betalen voor huiswerkbegeleiding is van mening dat dit niet nodig is als de school meer persoonlijke aandacht schenkt aan hun kind. Ongeveer een kwart is het hier niet mee eens. Bijna 80 procent van de ouders die betalen voor huiswerkbegeleiding zou een kosteloos alternatief, geregeld door de school, benutten.

Figuur 4.3 Redenen waarom ouders kiezen voor huiswerkbegeleiding, ouders die betaald hebben voor huiswerkbegeleiding

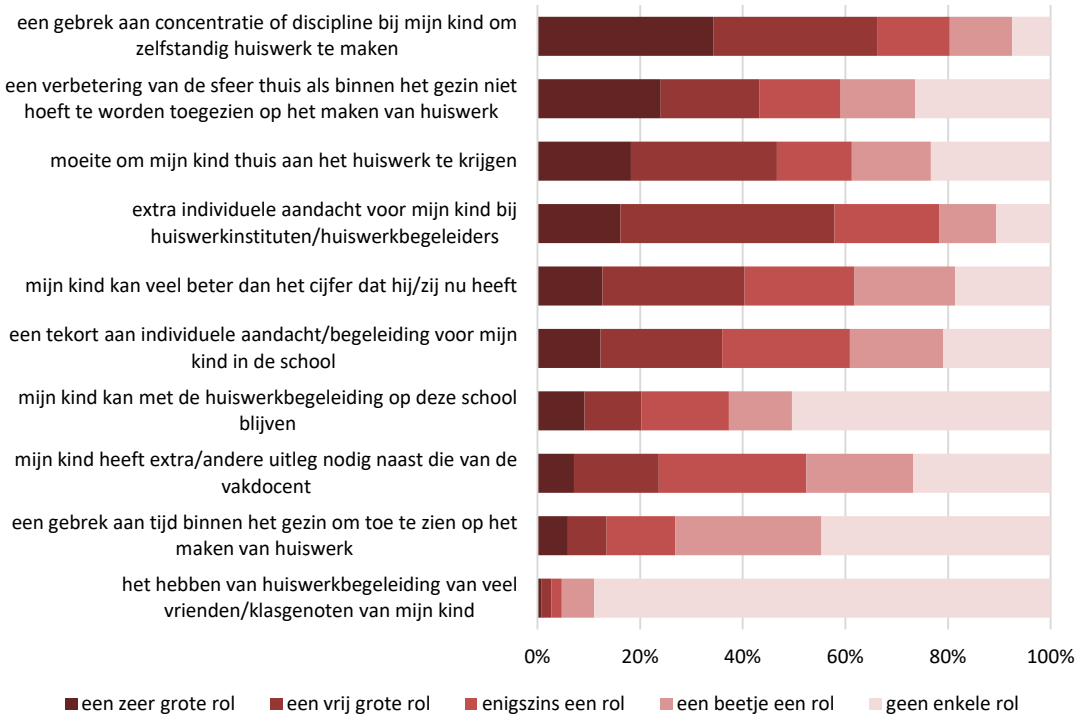

Figuur 4.4 Stellingen over onderwijs, ouders die betaald hebben voor huiswerkbegeleiding

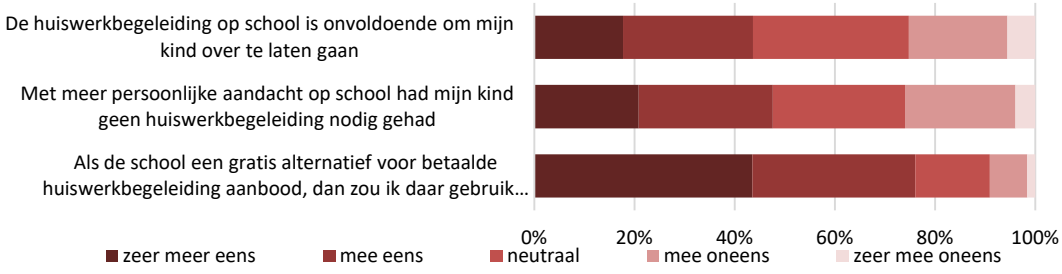

Van de ouders die betalen voor huiswerkbegeleiding zijn met name de ouders met een kind op het vmbo ontevreden over de huiswerkbegeleiding op school. Het verschil met de andere leerniveaus is echter niet significant. Er is weinig verschil in het oordeel over de kwaliteit van het onderwijs tussen opleidingsniveaus van de ouders.

Hbo-opgeleide ouders die betalen voor huiswerkbegeleiding zijn het meest van mening dat hun kind geen huiswerkbegeleiding nodig zou hebben gehad indien er meer persoonlijke aandacht zou zijn voor het kind op school. Het verschil met mbo- en wo-opgeleide ouders is significant.

Tabel 4.4 "De huiswerkbegeleiding op school is onvoldoende om mijn kind over te laten gaan"

% (zeer) eens	mbo 3, 4 en lager	hbo	wo	totaal
vmbo	n<20	46%	72%	**56%**
havo	n<20	54%	37%	**46%**
vwo	n<20	46%	37%	**38%**
totaal	**48%**	**49%**	**46%**	**48%**

Tabel 4.5 "Met meer persoonlijke aandacht op school had mijn kind geen huiswerkbegeleiding nodig gehad"

% (zeer) eens	mbo 3, 4 en lager	hbo	wo	totaal
vmbo	n<20	55%	38%	**49%**
havo	n<20	71%	47%	**57%**
vwo	n<20	44%	40%	**39%**
totaal	**39%**	**61%**	**42%**	**50%**

Mbo-opgeleide ouders die betalen voor huiswerkbegeleiding vinden het significant minder vaak belangrijk dat hun kind goed presteert op school dan hbo- of wo-opgeleide ouders die betalen voor huiswerkbegeleiding (tabel 4.6). Voor hbo- en wo-opgeleide ouders lijkt het belang van goede schoolprestaties groter als hun kind op het vmbo zit. Opvallend is dat voor wo-opgeleide ouders die voor bijles hebben betaald het omgekeerde het geval is: voor hen lijkt het belang groter als hun kind op het vwo zit (tabel 4.3).

Tabel 4.6 "Ik vind het zeer belangrijk dat mijn kind goed presteert op school"

% (zeer) eens	mbo 3, 4 en lager	hbo	wo	totaal
vmbo	n<20	68%	75%	**64%**
havo	n<20	63%	55%	**60%**
vwo	n<20	47%	61%	**53%**
totaal	**37%**	**63%**	**62%**	**60%**

4.3 Motieven voor examentraining

Figuur 4.5 toont dat ouders met name kiezen voor examentraining voor hun kind omdat dit standaard wordt aangeboden op de school van hun kind. Ze proberen examenstress te voorkomen door een goede voorbereiding en daar past betaalde examentraining bij. Een klein gedeelte (ongeveer 16 procent) neemt deel om met het oog op selectie in vervolgopleidingen een zo hoog mogelijk cijfer te halen. Ongeveer 1 op de 3 ouders die betalen voor examentraining voor hun kind is van mening dat de examentraining op school onvoldoende is. Veel ouders (ongeveer 80 procent) zouden gebruikmaken van een kosteloos alternatief voor betaalde examentraining, mocht de school dit aanbieden. Het aantal ouders in de enquête dat heeft betaald voor examentraining is onvoldoende om uitsplitsingen te maken naar opleidingsniveau en leerniveau van het kind.

Figuur 4.5 Redenen waarom ouders kiezen voor examentraining, ouders die betaald hebben voor examentraining

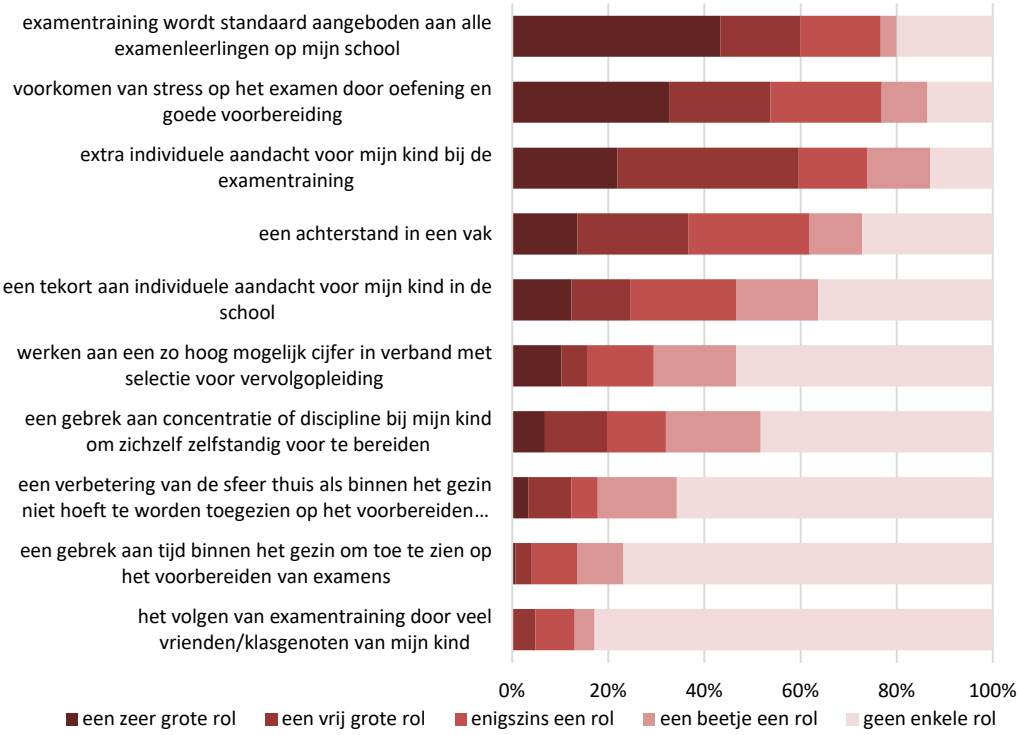

Figuur 4.6 Stellingen over onderwijs, ouders die betaald hebben voor examentraining

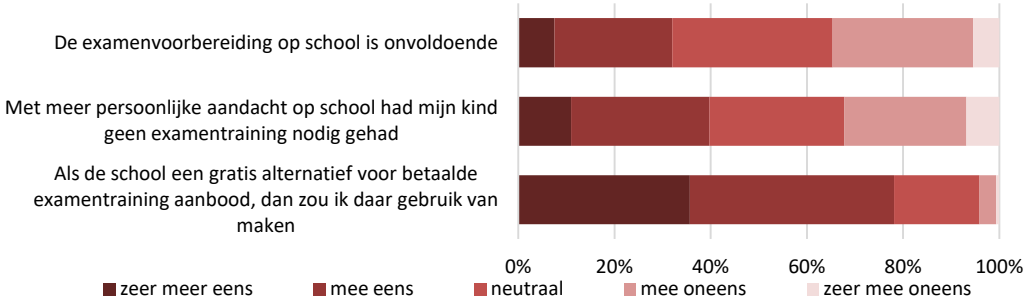

4.4 Motieven voor extra ondersteuning in verband met specifieke leerbehoeften

Uit de enquête blijkt dat er weinig ouders zijn die betalen voor extra ondersteuning in verband met specifieke leerbehoeften. Degenen die toch kosten maken om voor hun kind de optimale ondersteuning te organiseren (n=69), doen dat met name omdat de extra ondersteuning meer aansluit op de specifieke leerstijl van het kind of omdat de extra individuele aandacht goed voor het kind is (zie figuur 4.7). Daarnaast zijn de directe feedback en de extra tijd voor uitleg belangrijk. Wat geen rol speelt in de beslissing om voor de extra ondersteuning te betalen is een gebrek aan tijd binnen het gezin om de ondersteuning te bieden. Meer dan 50 procent van de ouders die betalen voor extra ondersteuning vindt dat de ondersteuning op school onvoldoende is (figuur 4.8). Het aantal ouders in de enquête dat heeft betaald voor extra ondersteuning bij specifieke leerbehoeften is onvoldoende om uitsplitsingen te maken naar opleidingsniveau en leerniveau van het kind.

Figuur 4.7 Redenen waarom ouders kiezen voor extra ondersteuning bij specifieke leerbehoeften, ouders die betaald hebben voor extra ondersteuning

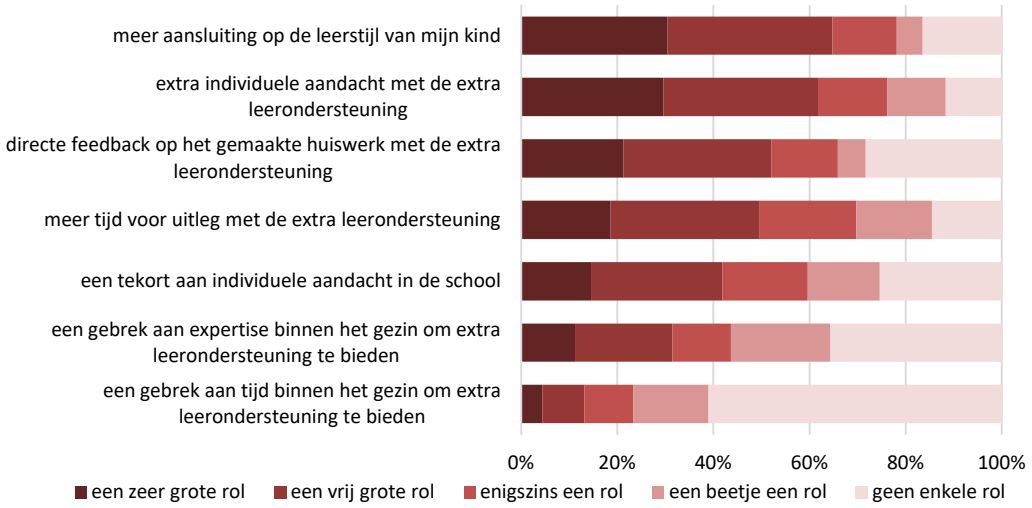

Figuur 4.8 Stellingen over het onderwijs, ouders die betaald hebben voor extra leerondersteuning

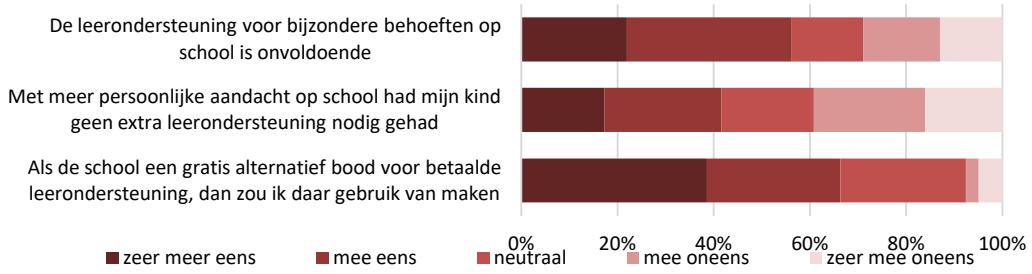

4.5 Conclusie

Ouders die betalen voor bijles, doen dat vaak omdat hun kind andere of extra uitleg nodig heeft naast dat van de vakdocent. Een aanzienlijk deel van de ouders (zo'n 60 procent) vindt dat de school hierin

tekortschiet. Van de ouders die betalen voor bijles voor hun kind zijn met name hbo-opgeleide ouders kritisch op de kwaliteit van het onderwijs. Zij vinden ook vaker dat hun kind geen bijles nodig gehad zou hebben als de school meer aandacht zou hebben gehad voor het kind. Ouders die betalen voor bijles vinden het betrekkelijk vaak belangrijk dat hun kind goed presteert op school. Dat geldt voor alle leerniveaus en is niet afhankelijk van het opleidingsniveau van ouders.

Huiswerkbegeleiding wordt vaak ingekocht omdat kinderen een gebrek hebben aan concentratie of discipline om zelfstandig het huiswerk te maken en omdat ouders zo niet toe hoeven te zien dat hun kind huiswerk maakt, wat de sfeer thuis ten goede komt. Hier vindt de helft van de ouders die betalen voor huiswerkbegeleiding dat dit niet nodig was geweest als de school meer persoonlijke aandacht zou geven. Vooral hbo-opgeleide ouders delen die mening. Van alle ouders die betalen voor huiswerkbegeleiding zijn met name de ouders met een kind op het vmbo ontevreden over de huiswerkbegeleiding op school.

Ouders kiezen vooral voor betaalde examentraining voor hun kind omdat dit standaard wordt aangeboden op de school van hun kind. Het gaat dan vooral om examenstress te voorkomen door een goede voorbereiding. Eén op de drie ouders vindt dat de examenvoorbereiding op school tekort schiet. Een klein gedeelte (ongeveer 16 procent) neemt deel om met het oog op selectie in vervolgopleidingen een zo hoog mogelijk examencijfer te halen.

Er zijn weinig ouders die betalen voor extra ondersteuning in verband met specifieke leerbehoeften. Degenen die toch kosten maken om voor hun kind de optimale ondersteuning te organiseren doen dat met name omdat de extra ondersteuning meer aansluit op de specifieke leerstijl van het kind of omdat de extra individuele aandacht goed voor het kind is. Meer dan de helft van de ouders die betalen voor extra ondersteuning vindt dat de ondersteuning op school onvoldoende is. Ouders is gevraagd of zij gebruik zouden maken van aanbod als de school dat zou bieden. Ongeveer 80 procent van de ouders die betalen voor extra ondersteuning zouden gebruik maken van het aanbod van de school indien de school een gratis alternatief aan zou bieden.

5. Samenvatting en conclusies

In het kader van gelijke kansen in het onderwijs kan het zogenoemde schaduwonderwijs een factor zijn die ongelijkheid vergroot. Met schaduwonderwijs bedoelen we door ouders bekostigde begeleiding en ondersteuning aan leerlingen, als aanvulling op het reguliere onderwijsaanbod. Tot nu was er geen sluitend inzicht in de aard en omvang van het schaduwonderwijs. Ook ontbrak zicht op de motieven van ouders om voor schaduwonderwijs te kiezen. Het Ministerie van OCW heeft daarom een onderzoek laten uitvoeren, waarbij de focus ligt op het vo. Oberon en SEO Economisch Onderzoek hebben dit onderzoek gezamenlijk uitgevoerd.

Er worden vier typen schaduwonderwijs onderscheiden: bijles, huiswerkbegeleiding, examentraining en ondersteuning bij specifieke onderwijsbehoeften (zoals faalangst of dyslexie).
Het onderzoek geeft antwoord op drie hoofdvragen:

1. *Deelname en kosten – Wat is de omvang in deelname en in kosten van de vier typen schaduwonderwijs?*
2. *Toegankelijkheid – Voor welke leerlingen is schaduwonderwijs en extra aanbod op scholen toegankelijk (en wat zijn de gevolgen voor kansengelijkheid)?*
3. *Motieven – Wat zijn de motieven voor deelname aan schaduwonderwijs?*

SEO en Oberon hebben meerdere methoden gebruikt om de onderzoeksvragen te beantwoorden, die uiteenvallen in kwantitatief en kwalitatief onderzoek:
- Literatuuronderzoek.
- Marktomvangonderzoek.
- Enquête onder ouders van vo-leerlingen.
- Enquête onder vo-scholen.
- Telefonische interviews met stakeholders.
- Casestudies.

Het onderzoek is uitgevoerd in de periode mei tot en met september 2017. De enquêtes bevroegen de situatie in schooljaar 2016-2017.

Het onderzoek heeft zicht opgeleverd op de deelname aan en kosten voor schaduwonderwijs, de toegankelijkheid van schaduwonderwijs en de motieven voor deelname aan schaduwonderwijs. Het onderzoek gaat niet in op de vraag of de diverse vormen van schaduwonderwijs ook effectief zijn. Over de effectiviteit van bijles, huiswerkbegeleiding, examentraining of extra ondersteuning in verband met specifieke leerbehoeften is ook vanuit literatuur nog weinig bekend.

We presenteren hier de antwoorden op de onderzoeksvragen.

1. *Deelname en kosten – Wat is de omvang in deelname en in kosten van de vier typen schaduwonderwijs?*

- Hoeveel bedrijven bieden commercieel aanbod schaduwonderwijs (po/vo/mbo)?
- Hoeveel geld gaat er jaarlijks om in schaduwonderwijs (po/vo/mbo)?
- Hoeveel leerlingen nemen in schooljaar 2016-2017 deel aan een dan de vier typen van schaduwonderwijs (vo)?
- Wat zijn de kosten per leerling en per type schaduwonderwijs (vo)?

In 2017 zijn 616 bedrijven bekend die bijles, huiswerkbegeleiding of examentraining aanbieden. Van 349 van deze bedrijven is de in 2015 gemaakte omzet bekend bij het CBS. Uit de CBS-analyse blijkt dat bedrijven die in 2017 bijles, huiswerkbegeleiding of examentrainingen aanbieden in 2015 samen goed waren voor € 74 miljoen omzet. De totale omzet van € 74 miljoen wordt bijna volledig gemaakt door de 311 bedrijven die hun diensten aanbieden voor vo-leerlingen. Bedrijven die diensten aanbieden voor po-leerlingen en mbo-studenten maken minder omzet (respectievelijk € 41 miljoen door 162 bedrijven en € 4 miljoen door 50 bedrijven). De meeste omzet (€ 72 miljoen) wordt gemaakt door bedrijven die huiswerkbegeleiding en/of bijles aanbieden. Alle bedrijven die examentraining aanbieden maakten in 2015 samen € 55 miljoen euro omzet. Ook de markt voor bedrijven die trainingen voor de eindtoets in het po aanbieden is van behoorlijke omvang: de totale omzet van die bedrijven is € 37 miljoen. Aannemelijk is dat de meeste omzet in de markt gemaakt wordt met huiswerkbegeleiding, omdat dit in vergelijking met bijles vaker gepaard gaat met het inschakelen van private organisaties en omdat de jaarlijkse kosten per leerling bij huiswerkbegeleiding hoger liggen dan bij bijles of examentraining.

In totaal had 11,9 procent van de leerlingen in 2016-2017 bijles die door de ouders bekostigd is. Voor huiswerkbegeleiding, examentraining en extra ondersteuning bij specifieke leerbehoeften was dit respectievelijk 8,2 procent, 4,4 procent en 2,5 procent. In termen van aantallen leerlingen betekent dit een deelname van:

- 107 duizend tot 130 duizend leerlingen aan betaalde bijles;
- 72 duizend tot 91 duizend leerlingen aan betaalde huiswerkbegeleiding;
- 37 duizend tot 51 duizend leerlingen aan betaalde examentraining;
- 19 duizend tot 30 duizend leerlingen aan betaalde extra ondersteuning in verband met specifieke leerbehoeften.

De jaarlijkse kosten zijn het hoogst voor ouders die betaald hebben voor huiswerkbegeleiding: de mediane kosten van degenen die betaald hebben voor huiswerkbegeleiding in 2016-2017 waren € 1.000 euro per leerling. Dit is meer dan voor bijles (€ 350) en examentraining (€ 275). Dat is niet verrassend: uit de enquête blijkt dat huiswerkbegeleiding vaker voor een langere periode gedurende het schooljaar wordt afgenomen. Ondersteuning via de eigen school is meestal gratis en als er betaald wordt het goedkoopst. Voor ondersteuning door instituten met meerdere werknemers wordt het meest betaald.

De marktomvang berekend via de vraagzijde (via de enquête onder ouders) levert een hogere omvang op dan de marktomvang via de aanbodzijde (zie tabel 5.1). Dit komt heeft de volgende oorzaken:

- Overschatting van marktomvang via vraagzijde door:
  - Selectieve respons op de enquête.
- Onderschatting van marktomvang via aanbodzijde door:
  - Het niet meerekenen van uitgaven in het informele circuit.
  - Het ontbreken van een aantal bedrijven in de omzetgegevens.
  - Het verschil in jaren waarop de schattingen betrekking hebben (2015 versus 2016-2017).

Tabel 5.1 Schattingen van omvang markt voor schaduwonderwijs

	Via huiswerk- en bijlesinstituten	Totaal (inclusief informele circuit)
Schatting via aanbodzijde	€ 74 miljoen	-
Schatting via vraagzijde	€ 130 miljoen tot € 214 miljoen	€ 185 miljoen tot € 286 miljoen

2. Toegankelijkheid – Voor welke leerlingen is schaduwonderwijs en extra aanbod op scholen toegankelijk (en wat zijn de gevolgen voor kansengelijkheid)? (alleen vo)
- Welke leerlingen nemen deel aan de vier typen schaduwonderwijs? (leerjaar, onderwijstype, achtergrond ouders)?
- Welke leerlingen nemen deel aan ondersteuning binnen de school zelf? (leerjaar, onderwijstype, achtergrond ouders)? Wat zijn de kosten voor de ouders?
- Welk specifiek aanbod is er voor ouders met weinig financiële middelen?

Betaalde bijles wordt betrekkelijk veel gevolgd door havisten en vwo'ers, vaker in de bovenbouw dan in de onderbouw. Ook betaalde examentraining komt vaker voor bij havisten en vwo'ers. Betaalde huiswerkbegeleiding is het meest populair onder havisten. Deelname aan betaalde ondersteuning hangt vooral samen met het opleidingsniveau van ouders. Hoe hoger de ouders opgeleid zijn, des te vaker kinderen deelnemen aan betaalde vormen van ondersteuning. Opvallend is het verschil tussen hbo-opgeleide ouders en wo-opgeleide ouders bij met name examentraining. Achttien procent van de leerlingen met hbo-opgeleide ouders volgde in 2016-2017 betaalde examentraining, tegen 46 procent van de leerlingen met wo-opgeleide ouders.

Er is weinig verschil tussen leerlingen met hoger opgeleide of minder hoog opgeleide ouders in totale deelname aan de ondersteuningsvormen. Kinderen met hoger opgeleide ouders volgen vaker een betaalde variant, terwijl kinderen met lager opgeleide ouders vaker aan een onbetaalde variant deelnemen.

Met name vmbo-leerlingen, leerlingen uit de onderbouw en leerlingen met lager opgeleide ouders maken gebruik van ondersteuning die binnen de school zelf is georganiseerd. In veel gevallen is de ondersteuning via de eigen school gratis.

Ouders is gevraagd of zij gebruik zouden maken van aanbod als de school dat zou bieden. Ongeveer 80 procent van de ouders die betalen voor extra ondersteuning zouden gebruik maken van het aanbod van de school indien de school een gratis alternatief aan zou bieden.

Aanbod voor ouders met weinig financiële middelen is er allereerst via scholen zelf. Scholen bieden zelf veelal gratis ondersteuning. Van alle gratis ondersteuning die ouders melden, blijkt 84% door de scholen georganiseerd. Als er wel kosten zijn verbonden aan de ondersteuning op school (bijvoorbeeld omdat er een commerciële aanbieder bij betrokken is) geldt er volgens de aanbieders vaak een kortingsregeling. (zie ook bijlage 5). Commerciële aanbieders hanteren ook buiten het aanbod op scholen om aangepaste tarieven voor incidentele gevallen. Enkele gemeenten en fondsen bieden vergoedingen voor onderwijsondersteuning aan ouders met een minimuminkomen. Daarnaast zijn er stichtingen die onderwijsondersteuning aanbieden tegen lagere tarieven dan gebruikelijk in de branche, omdat zij werken zonder winstoogmerk.

3. Motieven – Wat zijn de motieven voor deelname aan schaduwonderwijs? (alleen vo)
- In hoeverre hangt de keuze voor schaduwonderwijs door ouders samen met de (gepercipieerde) kwaliteit van het geboden onderwijs zelf?
- Welke andere motieven hebben ouders voor schaduwonderwijs?

Ouders die betalen voor bijles, doen dat vaak omdat hun kind andere of extra uitleg nodig heeft naast dat van de vakdocent . Een aanzienlijk deel van de ouders (zo'n 60 procent) vindt dat de school hierin

tekortschiet. Van de ouders die betalen voor bijles voor hun kind zijn met name hbo-opgeleide ouders kritisch op de kwaliteit van het onderwijs. Zij vinden ook vaker dat hun kind geen bijles nodig gehad zou hebben als de school meer aandacht zou hebben gehad voor het kind.

Huiswerkbegeleiding wordt vaak ingekocht omdat kinderen een gebrek hebben aan concentratie of discipline om zelfstandig het huiswerk te maken en omdat ouders zo niet toe hoeven te zien dat hun kind huiswerk maakt, wat de sfeer thuis ten goede komt. Hier vindt de helft van de ouders die betalen voor huiswerkbegeleiding dat dit niet nodig was geweest als de school meer aandacht gaf.

Ouders kiezen vooral voor betaalde examentraining voor hun kind omdat dit standaard wordt aangeboden op de school van hun kind. Het gaat dan vooral om examenstress te voorkomen door een goede voorbereiding. Eén op de 3 ouders vindt dat de examenvoorbereiding op school tekort schiet. Een klein gedeelte (ongeveer 16 procent) neemt deel om met het oog op selectie in vervolgopleidingen een zo hoog mogelijk examencijfer te halen.

Er zijn weinig ouders die betalen voor extra ondersteuning in verband met specifieke leerbehoeften. Degenen die toch kosten maken om voor hun kind de optimale ondersteuning te organiseren doen dat met name omdat de extra ondersteuning meer aansluit op de specifieke leerstijl van het kind of omdat de extra individuele aandacht goed voor het kind is. Meer dan de helft van de ouders die betalen voor extra ondersteuning vindt dat de ondersteuning op school onvoldoende is.

Bijlage 1 Bronnen Literatuuronderzoek

Gebruikte bronnen:

- Schoolkostenmonitor 2015 – 2016, Oberon/SEO (mei 2016).
- Technisch rapport Onderwijskansen, bijlage bij de Staat van het Onderwijs 2014/2015, Inspectie van het Onderwijs (13 april 2016).
- Geld naast de school: Private uitgaven in basis- en voortgezet onderwijs, Research voor beleid/Panteia (januari 2010).
- Uitgaven van huishoudens aan huiswerkbegeleiding CBS (11 november 2016).
- Regeling van de Staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap van 9 december 2016, nr. vo/1045757, betreffende subsidie voor lente- en zomerscholen in het voortgezet onderwijs in 2017 (Regeling lente- en zomerscholen vo 2017)

En verder geraadpleegd:

- Volkskrant 10 mei 2017 Tienduizenden scholieren deden commerciële examencursus: 'Vergroot kans op ongelijkheid'
- Ministerie van OCW (2016, 14 juni). Antwoorden op de feitelijke vragen over het Onderwijsverslag 2014/2015 van de Inspectie van het Onderwijs alsmede de beleidsreactie hierop.
- Kassa uitzending 22 april over schaduwonderwijs.
- CNV ledenonderzoek 2017
- Kansengelijkheid in het onderwijs, DUO-onderzoek, november 2016 (resultaten panel-enquête schoolleiders en leraren po en vo)
- Evaluatieonderzoek lentescholen en zomerscholen (www.zomerscholenvo.nl)
- Procesevaluatie lentescholen Effectonderzoek lente- en zomerscholen 2016, TIER (februari 2017)
- PISA 2015 Results. Volume II, OECD (2016).

Bijlage 2 Respons enquêtes

Ouderenquête

In termen van ouders:

Tabel B2.1 Aantal kinderen in het vo per responderende ouder

Aantal kinderen in vo	respons	%	Aantal kinderen cum.
1 kind	1.068	53,3	1.068
2 kinderen	798	39,8	1.596
3 kinderen	127	6,3	381
4 kinderen	9	0,5	36
onbekend	2	0,1	-
totaal	2.004	100	3.081

Tabel B2.2 Opleidingsniveau ouder

Hoogst genoten opleiding	respons	%
mbo 1, 2 of lager	249	12,4
mbo 3 of 4	287	14,3
hbo	712	35,5
wo	565	28,2
onbekend	191	9,5
totaal	2.004	100

Tabel B2.3 Maandelijkse gezinsinkomen

Netto gezinsinkomen januari 2017	respons	%
0 - 1.000 euro	25	1,3
1.000 - 2.000 euro	111	5,5
2.000 - 3.000 euro	232	11,6
3.000 - 4.000 euro	340	17,0
4.000 - 6.000 euro	387	19,3
6.000 - 8.000 euro	93	4,6
8.000 euro of meer	81	4,0
wil ik niet zeggen	503	25,1
Onbekend	232	11,6
	2.004	100

In termen van leerlingen:

Tabel B2.4 Respons naar leerniveau en leerjaar, in aantallen leerlingen

	1	2	3	4	5	6	onbekend	totaal
pro	6	6	4	4	4	2	0	26
vmbo bb	16	19	14	27	-	-	3	79
vmbo bb/kb	17	22	10	12	-	-	0	61
vmbo kb	26	32	25	33	-	-	2	118
vmbo kb/gl	15	15	5	2	-	-	1	38
vmbo gl	7	4	4	4	-	-	0	19
vmbo gl/tl	22	22	21	15	-	-	2	82
vmbo tl	50	81	76	109	-	-	3	319
vmbo tl/havo	46	21	6	4	-	-	0	77
havo	68	130	134	169	163	0	7	671
havo/vwo	111	37	6	5	7	1	5	172
vwo	172	200	214	204	201	196	12	1199
anders	20	22	11	5	4	5	3	70
onbekend	2	0	1	0	3	2	153	161
totaal	578	611	531	593	382	206	191	3092

Tabel B2.5 Respons naar leerniveau en leerjaar, in percentage leerlingen

	1	2	3	4	5	6	onbekend	totaal
pro	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,9
vmbo	6,4	7,0	5,2	6,7	0,1	-	0,4	25,7
havo	5,8	5,4	4,5	5,6	5,5	-	0,4	27,3
vwo	5,6	6,5	6,9	6,6	6,5	6,3	0,4	38,8
onbekend	0,7	0,7	0,4	0,2	0,2	0,2	5,1	7,4
totaal	18,7	19,8	17,2	19,2	12,4	6,8	6,0	100

Tabel B2.6 Respons naar geslacht, leerlingen

	respons	%
jongen	1.543	49,9
meisje	1.398	45,2
onbekend	151	4,9
totaal	3.092	100

Tabel B2.7 Weegfactoren naar leerniveau, geslacht en leerjaar per leerling

	1		2		3		4		5		6		onbekend
	j	m	j	m	j	m	j	m	j	m	j	m	
pro	2,464	3,567	3,339	2,419	4,973	3,654	3,022	7,070	3,759	2,643	3,188	1,053	1
vmbo	1,429	1,477	1,328	1,348	1,699	2,345	1,419	1,725	0	0	0	0	1
havo	0,904	0,932	0,856	1,152	1,055	1,242	0,928	1,192	1,082	0,908	0	0	1
vwo	0,606	0,704	0,507	0,624	0,411	0,655	0,540	0,690	0,596	0,632	0,603	0,569	1
onbekend	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1

Enquête vo-scholen

Tabel B2.8 Respons scholen - welke onderwijsniveaus biedt men aan?

pro	vmbo bb	vmbo kb	vmbo gl/tl	vmbo tl	havo	vwo	aantal
x							25
x	x	x					1
x	x	x	x	x			2
x	x	x	x	x	x	x	12
x	x		x	x		x	1
x		x			x		1
	x	x					1
	x	x	x	x			11
	x	x	x	x	x	x	29
	x	x	x	x	x		1
			x	x			2
			x	x	x		1
			x	x	x	x	24
			x	x		x	1
					x		1
					x	x	14
						x	8
							135

Bijlage 3 Gesprekspartners voorbereidende interviews

Roel van Hulten – VO-Raad
Oscar Bohlander – voorzitter Landelijke vereniging van Studiebegeleidingsinstituten
Peter Hulsen – voorzitter Ouders & Onderwijs
Swanet Woldhuis – directeur Balans
Truus Boogaard-Koenen – directeur Landelijke Beroepsvereniging Remedial Teachers
Arie Buur – projectleider School's cool Gouda
Kasper Maltha – voorzitter Stichting Studo
Hans Overduin – directeur Studiekring
Emmy van Rooyen – directeur AFTER'S COOL
Dr. Louise Elffers – docent UvA, lector HvA

Bijlage 4 Wat is er bekend uit eerder onderzoek?

Ons onderzoek concentreert zich op het vo. Voor een breder beeld over po en mbo baseren we ons op bevindingen uit eerder onderzoek over deelname aan schaduwonderwijs en de uitgaven daarvoor. Ook rapporteren we wat er uit eerder onderzoek over het vo te melden is. De geraadpleegde literatuur staat in Bijlage 1.
We beschrijven de eerdere gegevens over deelname en uitgaven per leerling apart voor po, vo en mbo. Eerst geven we de meest recente gegevens over de ontwikkeling in uitgaven voor schaduwonderwijs het po , vo en mbo op macroniveau.

Ontwikkeling uitgaven schaduwonderwijs

Het CBS maakt elk jaar een raming van de macro-uitgaven van huishoudens aan huiswerkbegeleiding, bijles, eindtoets- en examentraining. In onderstaande tabel en figuur staan de cijfers bijgewerkt tot en met december 2016. CBS gebruikt verschillende bronnen voor deze ramingen, waaronder de Schoolkostenmonitor en bevraging van commerciële aanbieders.

Tabel 1
Uitgaven van huishoudens aan huiswerkbegeleiding, bijles, eindtoets- en examentraining voor schoolgaande kinderen in het basis-, voortgezet en middelbaar beroepsonderwijs, 1995-2015*

	1995	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015*
	mln euro								
Totaal	26	45	77	142	147	151	156	171	189
Basisonderwijs	0	2	9	13	13	14	16	15	15
Voortgezet onderwijs	22	34	46	93	99	113	116	136	157
Middelbaar beroepsonderwijs	4	9	22	36	35	24	24	20	17

Bron: CBS

De stijging van uitgaven voor leerlingen in het vo is opmerkelijk. Voor po en mbo is een gelijkmatiger beeld te zien. Het gaat hier om de totale uitgaven. Uit de CBS-gegevens blijkt niet of het om meer ouders gaat die kosten maken, of dat er meer kosten per ouder worden gemaakt, of een combinatie. Ook blijkt niet uit deze cijfers voor welke vorm van schaduwonderwijs de meeste uitgaven worden gedaan. In de volgende paragrafen proberen we per onderwijstype zicht te krijgen op de kosten per leerling op basis van eerder onderzoek.

Deelname en kosten po

Voor de deelname aan schaduwonderwijs in het po beschikken we over twee onderzoeken. De Inspectie heeft in 2014-2015 een rapport over onderwijskansen uitgebracht waarvoor schoolleiders bevraagd zijn. Ouders van po-leerlingen zijn voor het laatst bevraagd in 2008-2009 voor het onderzoek ‘Geld naast de school’ van Research voor Beleid/Panteia. Dit is uiteraard gedateerd, maar geeft wel inzicht in verschillen tussen deelnemers aan schaduwonderwijs.

De resultaten van het Inspectieonderzoek over 2014-2015[18] bevat de volgende schattingen door schoolleiders:

- Van 233 ondervraagde schoolleiders geven 46 schoolleiders in het po (20%) aan te weten dat leerlingen extra toetstraining volgen.
- 61% geeft aan dat het percentage groep 8 leerlingen dat een dergelijke training volgt minder dan 10% is, de overige 39% denk dat dit meer dan 10% is. Gemiddeld gezien schatten de schoolleiders dat 11,5% van de leerlingen uit groep 8 deelneemt aan toetstraining.
- Voor huiswerkbegeleiding geldt dat 38% van de schoolleiders in het po hiervan weet. Volgens 67% heeft minder dan 10% van de leerlingen huiswerkbegeleiding, 33% denkt dat dit hoger dan 10% van de leerlingen is. Gemiddeld gezien schatten de schoolleiders dat 10,2% van de leerlingen uit groep 8 deelneemt aan huiswerkbegeleiding.

De resultaten van het onderzoek 'Geld naast de school: Private uitgaven in basis- en voortgezet onderwijs'[19] zijn voor het basisonderwijs gebaseerd op een enquête die is ingevuld door een panel van 300 ouders die een kind in groep 5, 6, 7 of 8 van het basisonderwijs hadden in 2008-2009.

In de enquête zijn zeven categorieën activiteiten genoemd die onder de definitie van private uitgaven kunnen vallen, en ook is ouders gevraagd of er andere activiteiten ondersteunend aan de schoolloopbaan zijn waar hun kind aan deelneemt (zie kolom 1). Alleen de activiteiten waar ouders zelf (een deel) van betaalden en die niet voor iedereen verplicht waren, tellen mee in kolom 2.

Tabel 1.1 Deelname aan activiteit in 2008-2009 voor po, in percentages, en doorsnee kosten per leerling

	Totaal	Ten minste deels door ouders privaat gefinancierd	Mediaan private uitgaven per leerling
Huiswerkbegeleiding	19	3	300
Bijles	25	2	360
Citotraining	32	2	250
Beroeps-studiekeuzetest	14	1	175
Dyslexie/leerprobleemtest	25	2	190
Stoom/bijspijkercursus	8	0,3	200
Weekend-/zomerschool	2	0,3	650
Anders	20	2	50
Tenminste 1 activiteit		11	

Er is in het rapport een analyse gedaan naar de deelname uitgesplitst naar inkomen en naar opleidingsniveau (zie tabel 1.2 en 1.3). Hierbij dient bedacht te worden dat het om kleine aantallen gaat (11% van de 300 ouders).

[18] Technisch rapport Onderwijskansen, bijlage bij de Staat van het Onderwijs 2014/2015, Inspectie van het Onderwijs (13 april 2016).

[19] Geld naast de school: Private uitgaven in basis- en voortgezet onderwijs, Research voor beleid/Panteia (januari 2010).

Tabel 1.2 Percentage ouders po dat met private uitgaven te maken had, naar opleiding

Hoogst afgerond opleiding	%
Basisonderwijs	-
Vmbo (lbo mavo)	5
Havo/vwo (hbs)	15
Mbo	5
Hbo	22
Wo	19

Tabel 1.3 Percentage ouders po dat met private uitgaven te maken had, naar inkomenscategorie

Bruto gezinsinkomen	%
Minder dan 20.000	5
20.000-30.000	7
30.000-40.000	7
40.000-60.000	12
60.000-80.000	38
Meer dan 80.000	18

Op basis van de bovenstaande tabellen is de conclusie dat hogeropgeleide en rijkere ouders (wat in veel gevallen samengaat) beduidend vaker private uitgaven doen dan lageropgeleide en minder rijke ouders.

Conclusies deelname po:
Schoolleiders schatten dat in 2014-2015 zo'n 10 à 11 procent van de leerlingen in groep 8 gebruik maakt van toetstraining of huiswerkbegeleiding. De meest recente cijfers die bij ouders verzameld zijn, dateren van 2008-2009. Toen was er ook 11 procent van de ouders die minstens van 1 private onderwijsdienst gebruik maakte. Hoger opgeleide ouders en hogere inkomensgroepen doen beduidend vaker private uitgaven voor schaduwonderwijs dan lageropgeleide en minder rijke ouders.

Deelname en kosten vo

Voor vo hebben we ook op een rij gezet wat er uit eerdere onderzoeken bekend is over de deelname aan en kosten voor schaduwonderwijs. Hier hebben we 3 bronnen: de al bij po genoemde onderzoeken en de Schoolkostenmonitor 2015-2016[20].

De resultaten van het Inspectieonderzoek over 2014-2015[21] bevatten schattingen door schoolleiders van de deelname aan aanvullende onderwijsactiviteiten die op of via de school worden aangeboden. Zie onderstaande tabel.

[20] Schoolkostenmonitor 2015 – 2016, Oberon/SEO (mei 2016).

[21] Technisch rapport Onderwijskansen, bijlage bij de Staat van het Onderwijs 2014/2015, Inspectie van het Onderwijs (13 april 2016).

Tabel 6.5.3 Hoe hoog schat u het percentage leerlingen op uw school dat gebruik maakt van een of enkele vormen van bovengenoemde aanvullende onderwijsactiviteiten (ongeacht of de school of een externe partij deze aanbiedt)? (n=117)

	Percentage leerlingen dat gebruikmaakt van aanvullend onderwijs
Leerjaar 1 - 2 (alle niveaus)	25,4 (27,2)
Leerjaar 3 – 4 (vmbo)	28,1 (33,5)
Leerjaar 3 – 4 (havo / vwo)	9,7 (19,8)
Leerjaar 5 – 6 (havo / vwo)	18,0 (31,2)

Het gaat hierbij om de deelname aan 4 soorten aanvullende activiteiten die op of via de school zelf aangeboden worden. 91% van de scholen biedt dit soort extra onderwijsactiviteiten aan, al dan niet samen met externe instanties. Zie onderstaande tabel voor de aard van het aanbod op de vo-scholen.

Tabel 1.4 Welke aanvullende onderwijsactiviteiten worden er buiten de reguliere lestijden aangeboden? (N=117)

	De school biedt dit zelf aan, zonder extra kosten voor ouders	De school biedt dit zelf aan, tegen extra kosten voor ouders	De school werkt hiervoor samen met een of enkele externe/private partijen die dit kosteloos aanbieden	De school werkt hiervoor samen met een of enkele externe/private partijen die dit aanbieden tegen extra kosten voor ouders	Wordt niet aangeboden
Examentraining	58,1	6,8	1,7	16,2	17,1
Huiswerkbegeleiding	40,2	11,1	3,4	28,2	17,1
Bijles voor bepaalde vakken	70,9	5,1	0,0	9,4	14,5
Extra ondersteuning bij specifieke onderwijsbehoeften (bijv dyslexie, hoogbegaafdheid)	82,1	3,4	0,9	1.7	12,0
Anders	53,0	5,1	4,3	3,4	34,2

Het merendeel (83 procent) van de scholen biedt buiten gewone schooluren extra huiswerkbegeleiding aan en een even groot deel biedt examentraining aan, soms in samenwerking met een extern bureau. Bij een kwart van de scholen die examentraining aanbieden zijn er extra kosten voor ouders. Voor huiswerkbegeleiding geldt dat in de helft van de gevallen er extra kosten voor ouders zijn.

De resultaten van het onderzoek 'Geld naast de school: Private uitgaven in basis- en voortgezet onderwijs'[22] zijn voor het voortgezet onderwijs gebaseerd op een enquête die is ingevuld door 409 ouders die een leerling in vmbo/pro hadden en 594 ouders die een leerling in havo/vwo hadden in 2008-2009.

In de enquête zijn zeven categorieën activiteiten genoemd die onder de definitie van private uitgaven kunnen vallen, en ook is ouders gevraagd of er andere activiteiten zijn die ondersteunend

[22] Geld naast de school: Private uitgaven in basis- en voortgezet onderwijs, Research voor beleid/Panteia (januari 2010).

aan de schoolloopbaan zijn en waar hun kind aan deelneemt (zie kolom 1). Alleen de activiteiten waar ouders zelf (een deel van) betaalden en die niet voor iedereen verplicht waren, tellen mee in kolom 3 en 4.

Tabel 1.5 Deelname aan activiteit in 2009-2009 voor vo, in percentages, en doorsnee kosten per leerling

	Totaal		Ten minste deels door ouders privaat gefinancierd		Mediaan private uitgaven per leerling	
	Vmbo/pro	Havo/vwo	Vmbo/pro	Havo/vwo	Vmbo/pro	Havo/vwo
Huiswerkbegeleiding	17	12	4	5	€ 1.000	€ 800
Bijles	18	20	3	10	€ 200	€ 500
Citotraining	26	9	1	1	€ 70	€ 350
Beroeps-studiekeuzetest	49	45	3	3	€ 110	€ 120
Dyslexie/leerprobleemtest	18	8	5	1	€ 350	€ 1.000
Stoom/bijspijkercursus	5	3	0,5	1	€ 156	€ 300
Weekend-/zomerschool	1	0	0,2	0	€ 200	0
Anders	16	15	1	1	€ 30	€ 900
Tenminste 1 activiteit			15	19		

We zien dat in het voortgezet onderwijs meer ouders (15-19%) private uitgaven doen dan in het basisonderwijs, en binnen het vo meer in havo-vwo dan in vmbo/pro. Het soort activiteit waar ouders privaat aan bijdragen verschilt ook per onderwijssector: in het vmbo/pro zien we wat meer tests op dyslexie en andere leerproblemen en in havo-vwo is bijles de grootste categorie.

In tabel 1.6 staat het percentage ouders dat private uitgaven doet uitgesplitst naar onderwijstype en leerjaar van de leerling. We zien in het vmbo een piek in het 2e leerjaar. In havo en vwo zijn er iets meer leerlingen met uitgaven in de bovenbouw dan in de onderbouw, maar de verschillen zijn niet groot.

Tabel 1.6 Percentage ouders met tenminste één privaat gefinancierde activiteit, naar leerjaar van het kind (vmbo, havo, vwo)

Leerjaar	Vmbo	Havo	vwo
1	7	tka	13
2	29	12	10
3	14	18	18
4	17	17	17
5	nvt	nvt	34
6	nvt	nvt	tka

Tka=te kleine aantallen

Ook voor vo zijn er analyses over de deelname naar inkomen en naar opleidingsniveau gedaan (zie tabel 1.7 en 1.8)

Tabel 1.7 Percentage ouders vo dat met private uitgaven te maken had, naar opleiding

Hoogst afgerond opleiding	Vmbo incl pro	Havo/vwo
Basisonderwijs	tka	tka
Vmbo (lbo mavo)	10	11
Havo/vwo (hbs)	17	12
Mbo	13	16
Hbo	21	22
Wo	21	24

Tabel 1.8 Percentage ouders vo dat met private uitgaven te maken had, naar inkomenscategorie

Bruto gezinsinkomen	Vmbo incl pro	Havo/vwo
Minder dan 20.000	14	24
20.000-30.000	7	14
30.000-40.000	17	13
40.000-60.000	8	18
60.000-80.000	36	22
Meer dan 80.000	26	22

Op basis van de bovenstaande tabellen is de conclusie dat het onder hogeropgeleide en rijkere ouders beduidend vaker voorkomt dat private uitgaven gedaan worden voor ondersteunend onderwijs dan onder lageropgeleide en minder rijke ouders.

Ook zijn mediane uitgaven per inkomenscategorie uitgesplitst in het rapport (hier niet opgenomen). Daaruit blijkt dat hoe hoger het inkomen van de ouders, hoe hoger het bedrag dat wordt uitgegeven, als er private uitgaven zijn.

De Schoolkostenmonitor is een tweejaarlijks onderzoek dat wordt uitgevoerd in opdracht van OCW. Uit de Schoolkostenmonitor 2015-2016 blijkt op basis van een enquête onder 4.291 ouders dat er zo'n 10 procent van de ouders in het vo geld uitgeeft aan bijles of huiswerkbegeleiding. Hieronder vallen ook remedial teaching, begeleiding van dyslexie en andere gedragsproblemen. Het bedrag dat hiervoor is ingevuld loopt uiteen van enkele euro's tot enkele honderden euro's per jaar. Over alle ouders (met en zonder uitgaven) gemiddeld zijn de uitgaven € 14 in het vmbo, € 35 in havo en € 27 in het vwo. Op het praktijkonderwijs worden geen noemenswaardige kosten gemaakt.

De gemiddelde kosten voor bijles en huiswerkbegeleiding zijn het hoogst in het havo, gevolgd door het vwo en daarna vmbo. In het praktijkonderwijs komen dergelijke kosten niet voor.

Conclusies over deelname en kosten vo

Op veel vo-scholen worden buiten schooltijd onderwijsondersteunende activiteiten aangeboden zoals examentraining, huiswerkbegeleiding, bijles en extra ondersteuning bij specifieke onderwijsbehoeften (bijvoorbeeld dyslexie, hoogbegaafdheid). Deze activiteiten worden meestal aangeboden door de school zelf, zonder extra kosten te vragen aan de leerlingen/ouders. Volgens schattingen maakt hiervan rond een vijfde van de leerlingen gebruik. Welke leerlingen hiervan gebruik maken is niet onderzocht. Op grond van de beschikbare gegevens over kosten die ouders maken, lijkt het dat zo'n 10% tot 19% van de ouders kosten maakt. Kinderen van rijke en hoger opgeleide ouders nemen vaker deel aan

onderwijsondersteuning buiten de school. Ook geven rijkere ouders doorgaans meer geld uit aan onderwijsondersteuning.

Deelname en kosten mbo

We hebben twee bronnen gevonden waar iets is gemeld over de deelname aan schaduwonderwijs in het mbo.

- Uit de Schoolkostenmonitor 2015-2016 blijkt dat kosten voor bijles en huiswerkbegeleiding in het mbo nauwelijks voorkomen. Onder BBL-ers is het percentage dat hiervoor kosten maakt verwaarloosbaar klein, namelijk minder dan een procent (betreft twee van de circa 400 leerlingen). Onder BOL-ers is het iets meer dan een procent en de opgegeven bedragen lopen uiteen van € 5 tot € 800. Gemiddeld over alle BOL-leerlingen (met en zonder bijles en huiswerkbegeleiding) zijn de kosten € 3 per leerling. Dit is gelijk aan de uitkomst voor het schooljaar 2012-2013 op dit aspect. Interessant is dat ongeveer tien procent van alle ouders en deelnemers aangeeft dat zij nog verwachten kosten te maken voor bijles of huiswerkbegeleiding in de loop van het huidige studiejaar.
- Het CBS becijferde dat huishoudens in 2015 gezamenlijk voor € 17 miljoen aan kosten maakten voor huiswerkbegeleiding, bijles, en examentraining voor schoolgaande kinderen in het mbo.

Bijlage 5 Cases ondersteunend onderwijs

In deze bijlage beschrijven we een aantal voorbeelden van instellingen, scholen en organisaties die zorgen voor een vorm van onderwijsondersteuning. Speciale aandacht besteden we aan de toegankelijkheid voor leerlingen met minder draagkrachtige ouders

Achtereenvolgens:

Onderwijsondersteuning binnen de school[23]

- Laurens Lyceum Rotterdam- werkt met een flexrooster en huiswerk maken op school
- Anoniem Stedelijk Lyceum - geeft alle leerlingen in leerjaar 1 en 2 lessen studievaardigheden
- De Breul Zeist – geeft in samenwerking met een commerciële partij huiswerkbegeleiding en organiseert bijles door bovenbouwleerlingen
- Anoniem Lyceum - gratis huiswerkbegeleiding voor leerlingen met een zorgprofiel

Huiswerkinstituten:

- Lyceo (grootste aanbieder)
- Sichting Studo (huiswerkhulp zonder winstoogmerk)
- Twee kleine huiswerkinstituten die binnen de beperkte mogelijkheden vormgeven aan maatschappelijk verantwoord ondernemen

Initiatieven voor toegankelijke ondersteuning voor minder draagkrachtige ouders.

- Gemeenten die subsidie of tegemoetkoming bieden voor huiswerkbegeleiding, bijles of examentraining
- Stichting Stuka – gratis huiswerkbegeleiding door vrijwilligers
- Albert Heijn – organiseert gratis examentraining voor de medewerkers
- Talent-Plan – fonds dat de kosten voor onderwijsondersteuning overneemt van ouders

[23] De scholen verschillen in aantallen leerlingen uit een APC-gebied (indicator voor achterstandsproblematiek). De Breul telt slechts een enkele leerling met deze achtergrond, Het Laurens Lyceum een klein percentage, en de overige scholen een groot aantal.

Laurens Lyceum

Het Laurens Lyceum is een katholieke school voor voortgezet onderwijs in de Rotterdamse wijk Hillegersberg en biedt de opleidingen havo, atheneum en gymnasium.

Aanleiding

Sinds twee jaar werkt het Laurens Lyceum met het flexrooster. Het flexrooster is ruim vijftien jaar geleden tot stand gekomen op de Roncalli mavo, de school waar rector Alfred van der Heijden van het Laurens Lyceum voorheen werkzaam was. Met ingang van schooljaar 2017-2018 zijn ook andere scholen overgestapt naar dit rooster en neemt de belangstelling voor het flexrooster een vlucht. Aanleiding voor de ontwikkeling en invoering van het flexrooster was de onvrede bij docenten over het lesrooster van 7 à 8 lessen van 50 minuten. *"Elke les is een docent een paar minuten kwijt aan het opstarten en afronden van de les. Daardoor blijft er weinig tijd over in de les. Binnen het flexrooster is er in de reguliere lesuren voldoende tijd voor instructie en individuele uitleg en in de flexuren voldoende tijd voor het maakwerk. Door dit systeem met voldoende pauzes heerst er op school een veel rustiger leerklimaat,"* volgens rector van het Laurens lyceum (tevens bedenker van het flexrooster), Alfred van der Heijden.

Flexrooster

Kern van het flexrooster zijn drie lesuren van 80 minuten voor reguliere vakken. Deze lessen hebben een vaste plek in het rooster en worden steeds gevolgd door een pauze. Daarnaast moeten de leerlingen per week minimaal vijf flexuren van 40 minuten volgen. Deze uren vinden 's ochtends voor de reguliere vakken of 's middags na deze vakken plaats. De leerlingen mogen zelf kiezen welke flexuren ze volgen. Er zijn verschillende type flexuren. Tijdens de studiewerktijd (SWT) kunnen leerlingen huiswerk maken of in groepjes aan opdrachten werken. Tijdens vakstudiewerktijd (VST) kunnen leerlingen extra uitleg krijgen over een vak van de vakdocent. Ook kunnen ze kiezen voor een stilte uur, waarin in alle rust gewerkt kan worden of geleerd kan worden voor een toets. Eerste- en tweedeklassers hebben dagelijks een verplicht huiswerkuur (HWK) na de drie reguliere vakken. Tot slot kunnen leerlingen kiezen voor een zogenaamd Expert-uur waarin ze aan vakoverstijgende projecten op het vlak van sport, theater, dans en kunst kunnen deelnemen.

Waarom deze vorm?

Belangrijke voordelen van het flexrooster zijn:

- meer rust in de school omdat er minder wisselingen van lokaal zijn;
- langere lestijden geven de mogelijkheid dieper op de stof in te gaan;
- docenten kunnen meer differentiëren en meer maatwerk bieden tijdens flexuren;
- leerlingen maken hun huiswerk op school onder begeleiding van een docent.

"Met dit systeem krijgen leerlingen de mogelijkheid om op school te studeren en hierbij begeleiding te krijgen. Hierdoor is schaduwonderwijs (begeleiding door commerciële instituten) minder nodig, maar dit was een bijkomstig voordeel en niet de reden voor de invoering van het flexrooster," aldus Alfred van der Heijden.

Docenten geven aan dat ze meer tijd hebben voor een individuele benadering. In de reguliere lessen is er meer tijd om de diepte in te gaan en meer individueel uitleg te geven. Daarnaast kunnen docenten leerlingen uitnodigen om naar hun vakstudietijd te komen, zodat ze een leerling nog extra kunnen begeleiden. Een leerling kan in een flexuur ook naar een andere vakdocent toegaan om de uitleg op een andere manier te krijgen. Volgens de rector waarderen de leerlingen de keuzevrijheid van de flexuren. Echter sturen docenten en mentoren ook op de deelname aan de flexuren. Minimaal vijf flexuren in de week is verplicht, maar veel leerlingen gaan naar meer dan vijf flexuren. Mentoren constateren dit bij controle van de gevolgde flexuren waardoor de inschatting is dat ruim de helft van de leerlingen meer

flexuren volgt. Dit kan uiteenlopen van één uur tot meerdere uren extra. De eerste en tweede klas leerlingen volgen naast de vijf flexuren nog dagelijks een huiswerkuur.

Resultaten bij de leerlingen

De rector heeft weinig zicht op de mate waarin leerlingen buiten school gebruik maken van extra huiswerkbegeleiding of bijles. Over de invloed van de nieuwe manier van werken op de resultaten van de leerlingen kan de rector ook weinig zeggen. Daarvoor wordt op het Laurens Lyceum nog te kort gewerkt met het nieuwe rooster. Het percentage leerlingen dat afstroomt was het afgelopen jaar wel lager dan voorgaande jaren. Op de Roncalli mavo stegen na de invoering van het flexrooster de resultaten licht en bleven vervolgens op niveau. Vanzelfsprekend zijn deze opbrengsten niet alleen toe te schrijven aan het andere rooster, maar draagt de hele nieuwe manier van werken waarbij meer zicht is op leerlingen en leerlingen meer individueel begeleiding krijgen hieraan bij. De rector merkt op dat ze veel meerwaarde ervaren van het geven van ruimte en vertrouwen aan leerlingen. *"Voor het eerste uur kiezen veel leerlingen voor een stilte uur. Elke ochtend zitten deze uren stampvol, met in totaal vaak wel 125 leerlingen. In alle flexuren merken we dat leerlingen ontzettend zelfstandig kunnen studeren en werken."*

Financiering

Lesgeven binnen een flexrooster wordt op het Laurens Lyceum gefinancierd vanuit de reguliere bekostiging. Hiervoor zijn geen aanvullende subsidies of extra bijdragen van ouders nodig. Met het flexrooster wordt volgens de rector ook voldaan aan de regelgeving voor onderwijstijd.

Bronnen:

- telefonisch interview met Alfred van der Heijden, rector Laurens Lyceum
- website: www.flexroostervo.nl
- artikel VO-magazine november 2016

Anoniem Stedelijk Lyceum

Aanleiding

Het Stedelijk Lyceum is een brede scholengemeenschap met onderwijs van vmbo tot vwo. De school merkte dat, ondanks diverse inspanningen, een aantal leerlingen bleef worstelen met dezelfde problematiek ten aanzien van leerstrategieën en plannen. Docenten en mentoren spanden zich er voor in, maar de hulp kon beter gestructureerd. Iedere mentor had een andere werkwijze, dus de voorbereiding van de leerlingen kon verschillen per jaar en per mentor. De school werkte ook al langer samen met Studiekring. Als een leerling moeite had/heeft met huiswerk of leren, verwezen ze de leerling door. Bij Studiekring kreeg de leerling de extra aandacht die nodig was.
Op een gegeven moment merkte de school dat het aantal leerlingen met huiswerk- en leerproblemen toenam. De school wilde de ondersteuning grondiger aanpakken en besloot alle 450 eerste- en tweedejaars leerlingen een training studievaardigheden te geven. Daarvoor is Studiekring ingehuurd, omdat Studiekring hier meer expertise op heeft, waarvan de school wilde leren. Inmiddels is een leerlijn studievaardigheden geformuleerd.

Vorm

In het schooljaar 2016-2017 gaf de mentor tijdens één van de vaste studie-uren van de mentorklas samen met één van de onderwijsprofessionals van Studiekring acht weken lang les in plannen en studievaardigheden. Leerlingen staan in deze lessen uitgebreid stil bij het maken van planningen en methoden om teksten te onthouden en woordjes te leren. In het huidige schooljaar geeft de mentor deze acht studievaardigheidslessen zelf aan de hand van hetzelfde methodeboekje met ook opdrachten erbij. Voor de enkeling die meer behoefte heeft aan persoonlijke aandacht, wordt er wekelijks per leerjaar een planningsuur georganiseerd. Dit gebeurt dit schooljaar nog door Studiekring waarbij één docent meeloopt. Volgend schooljaar is hiervoor geen bekostiging meer en zal de school dit zelf organiseren. Dan geeft de docent die dit jaar meeloopt heeft het planningsuur voor degenen die aan de acht lessen niet genoeg hadden.
De tweedejaars krijgen een afgezwakte variant van de acht lessen. Voor hen is het herhaling.

Financiering

Vorig schooljaar betaalde het samenwerkingsverband via een groepsarrangement voor de inzet van Studiekring. Voor de leerlingen zijn er geen kosten aan verbonden. De school draagt de kosten voor de uren van de docenten.
Dit jaar betaalt het samenwerkingsverband nog het wekelijkse planningsuur. Vanaf volgend schooljaar draagt de school zelf de kosten (ureninzet).
In enkele gevallen vraagt de school een individueel arrangement aan bij het samenwerkingsverband.

Resultaten

Doordat alle leerlingen dezelfde lessen studievaardigheden volgen kunnen de vakdocenten daarop terugvallen. Ze weten wat er aan bod is geweest en kunnen hierover een gesprek aangaan met leerlingen bijvoorbeeld als die een onvoldoende halen. In de lessen kunnen ze zich concentreren op de vakinhoud en minder tijd besteden aan studievaardigheden. Er zijn per klas minder leerlingen die individuele begeleiding nodig hebben. Bij een mindere prestatie is slecht studiegedrag al snel uitgesloten. Dus kijken docenten kritischer naar de lesstof en de manier van uitleggen. Zo verbetert het hele schoolsysteem. Voor de mentoren geldt dat er vanuit dezelfde visie en methode wordt gewerkt aan studievaardigheden.
Het is moeilijk te zeggen of leerlingen nu minder zelf bekostigde huiswerkbegeleiding volgen. Er zullen altijd ouders zijn die zelf ondersteuning regelen of leerlingen waarbij de acht lessen niet genoeg zijn.

Ook zijn er verschillen per jaar in wat instromende leerlingen al op de basisschool hebben geleerd aan studievaardigheden en in wat er door de docenten wordt aangeboden. En leerlingen verschillen in hoe snel ze zaken oppikken. Er zal een paar jaar nodig zijn om te merken wat voor effect de ondersteuning daadwerkelijk heeft.

Bron:

www.studiekring.nl

Gesprek met de zorgcoördinator van de school

Scholengemeenschap de Breul

De Breul is een katholieke scholengemeenschap voor mavo, havo, atheneum en gymnasium in Zeist en staat voor goed onderwijs en brede vorming van leerlingen in een veilige sfeer en pedagogisch klimaat. De school vindt dat een huiswerkklas, huiswerkbegeleiding en bijles voor al hun leerlingen toegankelijk moet zijn. De school heeft verschillende opties overwogen voor het realiseren van een huiswerkklas. In eerste instantie werd eraan gedacht om zelf een huiswerkinstituut in te richten waarbij de begeleiding verzorgd werd door stagiaires en pensionado's. Dit bleek echter bij nader inzien geen verstandige keuze, omdat de continuïteit met stagiaires en pensionado'sa lastig te realiseren is (ze zijn tijdelijk verbonden aan school, gaan op vakantie buiten de schoolvakanties en melden zich vaker ziek). Daarnaast is het lastig om dezelfde kwaliteit te leveren als bestaande instituten dat kunnen met meer dan 10 jaar ervaring. "Het zou ons veel tijd kosten hetzelfde kennis- en kundeniveau als een huiswerkinstituut te bereiken. Uitbesteden bleek de oplossing" aldus Edward Porskamp die samen met zijn collega Dick Visser een huiswerkklas wilde realiseren die voor iedereen toegankelijk is. De school zocht samenwerking met Studiekring.

Huiswerkbegeleiding vergoed vanuit sociaal fonds

Studiekring had al een eigen vorm van ondersteuning voor leerlingen waarvan de ouders onvoldoende inkomen hebben. Hiermee kan één leerling van een school een jaar lang gratis begeleiding krijgen. De Breul voelde meer voor een sociaal fonds omdat ze meer leerlingen per jaar wilden kunnen helpen. Samen met Studiekring hebben ze dit fonds ontwikkeld. Leerlingen die begeleiding nodig hebben, maar waarvan de ouders onvoldoende inkomen hebben, kunnen aanspraak maken op het fonds.

Toegankelijkheid

Alle ouders kunnen een verzoek om tegemoetkoming in de onkosten van de huiswerkklas of huiswerkbegeleiding. Voorafgaand aan een verzoek moet aan twee voorwaarden zijn voldaan:

- De mentor heeft geadviseerd om extra ondersteuning te bieden;
- De resultaten van de leerling zijn onvoldoende om bevorderd te worden.

Het hele schooljaar kan een beroep gedaan worden op vergoeding uit het Sociaal Fonds voor de huiswerkklas. Voor huiswerkbegeleiding kan voor een periode van twee maanden (drie middagen per week) een vergoeding worden aangevraagd en voor een vergoeding voor bijlessen geldt een periode van maximaal 10 lessen. Aan huiswerkbegeleiding en bijlessen is vooralsnog een maximum gesteld omdat dit duurdere varianten van begeleiding zijn. Afhankelijk van het inkomen van de ouders kunnen zij een deel van de onkosten vergoed krijgen uit het sociaal fonds. Voor de leerlingen die niet in aanmerking komen voor bekostiging vanuit dit fonds geldt een gereduceerd tarief.

Financiën

De school beoordeelt zelf de financiële situatie van ouders. Hiervoor gelden dezelfde regels als voor ouders die in aanmerking komen voor korting op het schoolgeld. Tot een bruto verzamelinkomen van €32.950,- kunnen ouders aanspraak maken op het sociale fonds.
Er wordt altijd wel een eigen bijdrage gevraagd omdat leerlingen anders de neiging hebben het niet serieus te nemen en ze niet komen opdagen. De hoogte van de eigen bijdrage hangt af van de categorie van het verzamelinkomen en varieert van €100,- tot minimaal €25,-. De school beoordeelt of een leerling in aanmerking komt voor een vergoeding op basis van een schriftelijk verzoek met een belastingopgave met bruto verzamelinkomen.

Jaarlijks leggen zowel de school als Studiekring €3000,- in het Sociale Fonds in. Er is dus per jaar €6000,- beschikbaar. Gemiddeld genomen maken 10 tot 15 leerlingen per jaar gebruik van een tegemoetkoming

uit het Sociaal Fonds om deel te kunnen nemen aan de huiswerkklas, huiswerkbegeleiding of bijles ten opzichte van de 150 leerlingen die gebruik maken van het aanbod van Studiekring binnen school. Edward Porskamp geeft aan dat ze in eerste instantie verwachtten dat er veel meer animo voor de tegemoetkoming zou zijn. Een mogelijke reden dat het aantal verzoeken beperkt blijft, kan zijn dat ouders zich schamen voor hun financiële situatie, maar daar heeft de school geen zicht op. Tot nu toe is het beschikbare budget toereikend gebleken. Met de schoolleiding is afgesproken dat wanneer de behoefte aan tegemoetkoming veel groter is dan het beschikbare budget er opnieuw wordt gekeken naar de jaarlijkse inleg en de maxima die gesteld worden aan de begeleiding.

Samenwerking Studiekring en school

Over de afstemming tussen de begeleiders van Studiekring en de mentoren en vakdocenten is de school heel tevreden. Regelmatig worden de mentoren en docenten door de begeleiders op de hoogte gesteld van hun ervaringen met een leerling. Daarnaast vragen begeleiders regelmatig aan vakdocenten en mentoren om aanwijzingen.

Bijles door bovenbouw-leerlingen

Naast de begeleiding die door Studiekring wordt geboden, bestaat op De Breul de mogelijkheid om bijles te krijgen voor een vak dat gegeven wordt door bovenbouwleerlingen. Bijles voor en door leerlingen bestaat al langer op de school dan de begeleiding vanuit Studiekring. De school vindt bijles voor en door leerlingen bijzonder waardevol en daarom mogen beide ondersteuningsvormen elkaar niet bijten. Vaak adviseert de school om eerst met bijles gegeven door een leerling te beginnen. Een ouderejaars leerling spreekt immers meer de taal van de leerling en weet beter waar de moeilijkheden zitten. Wanneer een leerling er toch te weinig van opsteekt of wanneer het niet klikt tussen twee leerlingen, kan altijd gekozen worden voor een andere vorm van bijles.

Koppeling leerlingen

Bovenbouwleerlingen kunnen zich melden bij de coördinator (docent van de school) als ze bijles willen geven. Ze geven dan aan voor welke vakken ze bijles willen geven en aan welke leerjaren (een brugklas, tweede klas of een hogere klas). Via de onderbouw-mentoren komen de aanvragen voor bijles door een leerling binnen bij de coördinator. De leerling krijgt van de coördinator de naam en het telefoonnummer van de bijlesgever door. De leerlingen maken dan onderling een afspraak . Zij bepalen zelf hoe vaak en waar ze afspreken. Verder maken de ouders rechtstreeks met de bijlesgever afspraken over een vergoeding. De school geeft wel een richtprijs van €7,- per uur aan, maar de afspraak en de betaling gebeurt buiten de school om. In totaal worden er per jaar circa 100 leerlingen aan elkaar gekoppeld.

Voor- en nadelen

Voordelen van bijles door leerlingen is dat het veel goedkoper is en daarmee beter toegankelijk dan bijles door commerciële aanbieders. Daarnaast spreken leerlingen dezelfde taal en zitten leerlingen niet vast aan een vaststaand aantal lessen zoals commerciële aanbieders dat bieden in de vorm van een bijlesarrangement. Een nadeel kan zijn dat het niet klikt tussen de twee leerlingen. Daarnaast komt het voor dat leerlingen het niet serieus nemen en daarom niet komen opdagen.

Anoniem Lyceum

De school is een middelbare school in een grote stad voor mavo, havo, vwo, gymnasium en Technasium. Op het Lyceum hebben leerlingen de mogelijkheid om huiswerkbegeleiding en bijlessen te volgen. Deze worden op school aangeboden door huiswerkinstituut After's Cool. Deze organisatie is gespecialiseerd in het geven van huiswerkbegeleiding, bijlessen en examentrainingen aan middelbare scholieren. Tijdens de huiswerkbegeleiding op school ligt de nadruk op het aanleren van studievaardigheden.

Gratis huiswerkbegeleiding

Wanneer ouders een kind hebben met AD(H)D en/of ASS (autisme spectrum stoornis) biedt het Lyceum aan nieuwe brugklassers de mogelijkheid tot het volgen van huiswerkbegeleiding op school, zodat deze kinderen hulp krijgen bij het plannen en organiseren van hun huiswerk. Kinderen met AD(H)D en/of ASS vallen binnen het zorgprofiel van de school en krijgen daarom van september tot en met december 2017 de huiswerkbegeleiding gratis aangeboden. Dit houdt in dat leerlingen drie middagen per week hulp krijgen van After's Cool, waarbij zij tot 18.00 uur op school blijven om hun huiswerk te maken. Het Lyceum wil hiermee zorgen dat kinderen met een zorgprofiel, die vaak moeite hebben met plannen en organiseren, een goede start hebben op school. Vanaf januari 2018 moeten ouders zelf de kosten voor de huiswerkbegeleiding, 266 euro per maand, op zich nemen.

Bronnen

Website van de school
https://www.afterscool.nl/
Brief zorgcoördinator aan ouders: After's Cool huiswerkarrangement

Lyceo

Lyceo is in Nederland een van de grootste organisaties die leerlingen ondersteunende diensten aanbiedt. Voor leerlingen in het primair onderwijs verzorgt het instituut basisschoolbegeleiding (ondersteuning bij taal – en rekenen) en voor middelbare scholieren is er huiswerkbegeleiding, bijles, examentrainingen, begeleiding tijdens het eindexamenjaar, lente- en zomerscholen en leren programmeren. Dit alles wordt aangeboden op een groot aantal locaties door heel Nederland. De ondersteuning van leerlingen vindt plaats op scholen of op speciale Lyceo-vestigingen. In een aantal steden is bijles aan huis ook mogelijk.

Aanbod

- Basisschoolbegeleiding is er voor kinderen van groep 3 tot en met groep 8. Een vaste begeleider geeft het kind na schooltijd begeleiding, waarbij gebruik wordt gemaakt van het 'Lyceo Junior' lesmateriaal.

Voor middelbare scholieren is er een aantal ondersteunende diensten:

- Huiswerkbegeleiding. Hierbij werken leerlingen in een kleine groep aan hun schoolwerk. Ze gebruiken hiervoor hun eigen schoolboeken en worden begeleid door student-begeleiders.
- Bijles (verkrijgbaar in alle schoolvakken). Hierbij krijgen leerlingen individuele één-op-één begeleiding van een vaste begeleider.
- Examentrainingen, waarbij leerlingen in twee of drie dagen voorbereid worden op het examen. De trainingen worden in het weekend en in de schoolvakanties aangeboden. Er wordt gebruik gemaakt van door Lyceo ontwikkeld lesmateriaal.
- Leerlingen kunnen het Lyceo examenjaar volgen. Hierbij volgt een leerling het hele jaar extra begeleiding, naast het reguliere onderwijs. Die begeleiding bestaat uit huiswerkbegeleiding, examentraining, bijles en coaching. Examenjaar is daarmee een toegankelijk alternatief voor particulier onderwijs, waarbij de leerling – met extra begeleiding – op de eigen school het examen aflegt.
- Lyceo organiseert ook lente- en zomerscholen. Leerlingen krijgen dan twee of drie weken extra les, om zo toch over te gaan naar het volgende jaar. Scholen bepalen of zij de mogelijkheid van een lente- of zomerschool aanbieden en welke leerlingen hiervoor in aanmerking komen. De lessen worden gegeven door studentbegeleiders.

Methode

Lyceo werkt met een eigen methode; de Leren Leren-methode. Hierbinnen staan de kernvaardigheden plannen, structureren, herhalen en reflecteren centraal. Er wordt altijd vanuit vertrouwen en positiviteit gewerkt, waarbij er veel persoonlijke aandacht is voor leerlingen. De leerling wordt begeleid door vakinhoudelijke specialisten en pedagogisch geschoolde medewerkers. Naast het aanleren van studievaardigheden, is er ook aandacht voor leefstijl. Zo wordt het belang van voldoende slaap, goede voeding en regelmatig bewegen ook onderstreept. Lyceo maakt gebruik van lesmateriaal dat is ontwikkeld in samenwerking met hogescholen en universiteiten. De examentrainingen van Lyceo zijn door een onafhankelijk onderzoeksbureau onderzocht op effectiviteit en blijken bewezen effectief te zijn voor alle vakken en niveaus. Dit geldt ook voor bijles. De huiswerkbegeleiding is momenteel onderwerp van onderzoek

Lyceo werkt samen met de TU Eindhoven, TU Enschede, Universiteit Wageningen, Rijksuniversiteit Groningen, VU Amsterdam en Tilburg University, op het gebied van (inhoud van) examentrainingen, lesmateriaal en wetenschappelijk onderzoek.

Samenwerking met scholen

De begeleiding van Lyceo wordt deels op de eigen locaties verzorgd en deels op scholen. Lyceo werkt met tientallen scholen samen door heel Nederland. Het is in alle gevallen van belang dat er een goede werkrelatie is tussen de coördinator van Lyceo en het docententeam binnen de school.
Met scholen worden vaste operationele afspraken gemaakt over de wijze waarop begeleiding binnen de school wordt georganiseerd en worden vaste evaluatiemomenten ingebouwd. Zo kan er bijvoorbeeld met de mentor van een leerling worden overlegd over de voortgang.
Naar het inzicht van Lyceo kiest een school voor een externe partij omdat het de invulling van een particuliere vraag van ouders betreft die bovendien slechts een klein percentage van de ouders voor hun kinderen vraagt (volgens de ervaringscijfers van Lyceo zelden meer dan 5%). De school kiest voor de uitvoering daarvan voor een externe partij omdat ouders en leerlingen voor extra begeleiding en coaching bij voorkeur een professionele externe (neutrale) derde partij inschakelen. Een objectieve derde partij is in veel gevallen een goede oplossing voor alle betrokken partijen, dus ook voor de school (second opinion). Scholen (h-)erkennen ook steeds vaker de specifieke expertise die een onderwijsondersteuner in huis heeft en willen graag samenwerken met een inhoudelijk en procesmatig goed georganiseerde aanbieder.

Kosten en kansen

De kosten van de diensten verschillen op basis van het aantal uren, dagen en type begeleiding. De kosten van een 2-daagse huiswerkbegeleiding start vanaf € 150 per maand. Een 2-daagse examentraining is beschikbaar vanaf een tarief van €169.
Ook is er Lyceo Extra; een initiatief om de kansengelijkheid in het onderwijs te bevorderen, zodat alle leerlingen toegang hebben tot extra begeleiding. Scholen kunnen Lyceo Extra leerlingen aandragen die wegens financiële of sociale moeilijkheden niet in staat zijn om te betalen voor bijles en examentraining. Zij krijgen deze ondersteuning dan gratis aangeboden. In het schooljaar 2017-2018 hebben ruim 450 leerlingen gebruik gemaakt van Lyceo Extra.
Lyceo stelt zich op basis van de eigen jarenlange ervaring op het standpunt dat de inzet van een instrument als Lyceo Extra niet uitsluitend een economische afweging is. In veel gevallen is de sociale dimensie van groter belang dan de draagkracht van de ouders. Van groot belang voor het succes van de leerling is de mate van ouderbetrokkenheid. Het is de ervaring van Lyceo dat de scholen het beste in staat zijn aan te geven welke leerling voor Lyceo Extra in aanmerking komt. Inkomensafhankelijke regelingen bereiken vaak de doelgroep niet vanwege de te hoge drempel om deze aan te vragen en zijn vaak zeer kostbaar in de uitvoering. Daarnaast zijn de afgelopen jaren op incidentele basis en op voorspraak van klasgenoten kinderen met een vluchteling achtergrond (Syrië) tevens door Lyceo begeleid op eigen locaties.

In het schooljaar 2017-2018 is er daarnaast een pilot gestart waarbij langdurig zieke kinderen extra begeleiding kunnen krijgen. De school betaalt deze begeleiding voor de leerlingen, Lyceo levert de begeleiders tegen aangepast intern tarief. Ook is er sinds dit jaar het Lyceo Zomerkamp. Dit kamp biedt leerlingen uit achterstandwijken de mogelijkheid om in een driedaags kamp op een leuke manier aan hun kennis en vaardigheden te werken. Scholen dragen de leerlingen aan en de medewerkers van Lyceo werken hieraan mee op vrijwillige basis. Dit eerste Lyceo vakantiekamp vond plaats in Rotterdam-Zuid in samenwerking met diverse middelbare scholen en de gemeente Rotterdam. Om ook de kansengelijkheid in het buitenland te stimuleren is er de Stichting Lyceo Extra. Hiervoor wordt geld ingezameld onder klanten en relaties, om zo onderwijskansen te verbeteren van kinderen in bijvoorbeeld vluchtelingenkampen of kindertehuizen. De nadruk ligt daarbij op kleinschalige projecten die minder mediageniek zijn en met een grote langdurige persoonlijke betrokkenheid van de initiatiefnemer.

Motieven voor extra begeleiding door een instituut

Er zijn diverse redenen voor de toename van de vraag naar onderwijsondersteuning. In het algemeen kan worden gesteld dat de emancipatie en toetreding tot de arbeidsmarkt van vrouwen vanaf de jaren negentig een sterke invloed heeft gehad op de groei. Sinds midden jaren negentig is het model van de kostwinner volledig omgedraaid naar tweeverdieners. Dit brengt met zich mee dat de kinderopvang en andere ondersteunende diensten steeds vaker worden ingezet als hulp om het gezin te laten functioneren. Tegelijkertijd is de laatste jaren de prestatiedruk bij leerlingen toegenomen door invoering van grotere selectiviteit in de doorstroming (binnen het voortgezet onderwijs) en naar vervolgopleidingen (o.a. invoering decentrale selectie eisen) dit als gevolg van de aanpak van de ‘zesjes cultuur’. Daarnaast is het percentage hoger opgeleide ouders in de laatste decennia sterk toegenomen. Deze ambiëren een zo hoog mogelijk opleidingsniveau voor hun kinderen. De huidige generatie ouders lijkt daardoor sneller bereid om externe hulp in het onderwijs in te schakelen, begeleiding die zij niet zelf kunnen of willen geven.

Bronnen

https://www.lyceo.nl/
Aanvullende informatie van medewerker van Lyceo

Stichting Studo

Korte omschrijving

Stichting Studo is een niet-commerciële organisatie met als doel het zonder winstoogmerk (tegen kostprijs) ondersteunen van leerlingen die door hun schoolsituatie, thuissituatie of door andere oorzaken moeite hebben met hun studie. De organisatie is in 2008 opgezet door twee medische studenten, uit onvrede over de dure bijlestarieven. Stichting Studo heeft als doel om studiebegeleiding toegankelijk te maken voor iedereen. De kosten zijn laag door enerzijds hoofdzakelijk te werken met hoogopgeleide studenten en anderzijds geen winst te hoeven behalen.
Begonnen als een kleinschalig bijlesinstituut is de stichting uitgegroeid tot een middelgrote organisatie, met een bijlestak, huiswerkbegeleidingtak (met vier locaties), orthopedagogische begeleiding, examentrainingen en cursussen.
Studo geeft behalve op haar eigen locatie, ook op een drietal VO-scholen huiswerkbegeleiding. Ook in de bibliotheek en in een moskee bestaat er door Studo ondersteunde huiswerkbegeleiding. Bijles wordt ook in een drietal andere studentensteden gegeven.

Wat doet het instituut anders dan een school?

Kern van de aanpak bij huiswerkbegeleiding is:
Opstellen van individueel handelingplan met concrete doelstellingen. Ondersteuning bij de studievaardigheden tijdens de begeleiding en een aantal verplichte cursussen hierin, hulp bij plannen op dag- en weekbasis, overhoren/controle en beoordeling van het huiswerk door een begeleider. De persoonlijke mentor (een meer ervaren begeleider) monitort de voortgang van de leerling. Periodiek wordt met leerlingen en ouders geëvalueerd.
De begeleiding vindt plaats in kleine groepen met maximaal acht leerlingen per huiswerkbegeleider. Kosten voor huiswerkbegeleiding liggen lager dan bij andere bureaus: bijvoorbeeld €130 euro per vier weken voor driemaal per week.

Kern van de aanpak bij bijles is:
De leerling krijgt tijdens de bijles extra uitleg en oefening in de vakken die hij/zij lastig vindt en kan vragen stellen. Start is een gratis en vrijblijvend intakegesprek van minimaal één uur om zicht te krijgen op de hulpvraag. Aan de hand van een vervolgens vastgestelde probleemlijst worden SMART-doelstellingen vastgesteld en wordt de leerling aan een passende bijlesgever gekoppeld. De coördinator en de bijlesgever houden de vorderingen bij en bespreken dit met de ouders/verzorgers.
Bijles kost afhankelijk van het de intensiteit 13,00 tot 17,50 euro per uur. Bijlesgevers volgen verplichte scholingen op locatie.

Examentraining wordt aangeboden in de voorjaarsvakantie (3 ochtenden) en de meivakantie (3 dagen) aan havo- en vwo-leerlingen. Kosten zijn respectievelijk 229 en 259 euro. Per groep zijn er gemiddeld 3 leerlingen (maximaal 5 leerlingen).

Waarom is huiswerkbegeleiding effectief?

Leerlingen leren meer studievaardigheden en de mentor meet de voortgang in studievaardigheden. Een meer persoonlijke werkwijze in kleine groepen helpt (zie boven). Daarnaast kan juist het feit dat ouders ervoor betalen leerlingen motiveren om hun best te doen. Tijdens de begeleiding krijgt de leerlingen korte momenten van bijscholing in een bepaald vak. De kwaliteit van het huiswerk wordt gecontroleerd. Leerlingen worden overhoord en beheersen hierdoor beter de stof.

Hoe worden de resultaten vastgesteld?
De vorderingen worden bijgehouden. Twee keer per jaar organiseert Studo een enquête om de tevredenheid bij te houden. Er zijn genoeg leerlingen die kunnen vertellen hoe ze er zonder huiswerkbegeleiding voor hadden gestaan. Ook ziet de organisatie een stijging in de cijfers die leerlingen behalen.

Waarom kiezen scholen voor samenwerking? Zou een school dit aanbod zelf ook kunnen organiseren?
Het is voor scholen lastig om huiswerkbegeleiding van goede kwaliteit te organiseren. Docenten zien het niet primair als hun taak en de werkdruk is al hoog. Er is weinig tijd/geld voor de organisatie rondom. De ervaring is er niet. Vaak komt het neer op een klas met een begeleider en geen verdere controle. Als de kwaliteit niet goed is of er is te weinig continuïteit dan loopt een huiswerkklas snel weer leeg.
Scholen doen dit doorgaans in samenwerking met een (commercieel) instituut. Tegelijk kan dit ook wel een quick fix zijn; in plaats van zelf op de ondersteuningsvraag van ouders in te gaan wordt verwezen naar een instituut. Feitelijk is er een gedeeld probleem van school en ouders, maar op dit moment betalen ouders de oplossing.

Wat zijn motieven van ouders/kinderen?
Het instituut komt de volgende redenen tegen voor ouders/kinderen om ondersteuning te zoeken:
1 Er kan een discrepantie vermoed worden tussen de capaciteiten van de leerling en wat er voor cijfers worden gehaald;
2 Er is in de thuissituatie een onvoldoende prikkelarme omgeving (mobiel, playstation), onvoldoende controle of begeleiding mogelijk of ouders willen geen conflicten over huiswerk;
3 Willen presteren, het hoogste niveau mogelijk willen behalen, bijvoorbeeld in plaats van havo voor vwo gaan. Of een studie willen doen met decentrale selectie;
4 Ontevredenheid over de begeleiding die de school biedt;
5 Ouders die zien dat andere ouders ondersteuning inkopen en bang zijn hun kind tekort te doen.
Een toenemende acceptatie voor het inkopen van ondersteuning speelt ook mee.

Hoe is toegankelijkheid geregeld?
Het instituut werkt zonder winstoogmerk en kan tegen lagere tarieven dan in de markt gebruikelijk is ondersteuning bieden. Juist hierdoor is het instituut groot geworden. Daarnaast is er een speciaal fonds voor ouders die de begeleiding niet kunnen betalen. Hiervoor zijn geen harde criteria en Studo kijkt naar elk individueel geval. Meestal wordt wel een inkomensverklaring gevraagd maar er wordt vooral ook naar de context gekeken.
Ouders schamen zich soms om kenbaar maken dat ze financieel te krap zitten om huiswerkbegeleiding in te kopen. Het beeld bestaat dat vooral ouders van vwo-leerlingen het moeilijk vinden een beroep te doen op een fonds of regeling.

Bronnen:
- telefonisch interview met een bestuurder van de Stichting
- website: www.studo.nl

Voorbeelden van hoe een klein huiswerkinstituut binnen de beperkte mogelijkheden vormgeeft aan maatschappelijk verantwoord ondernemen

Voorbeeld 1

Een lokaal werkend klein instituut dat al enige jaren bestaat en alle vormen van begeleiding in het po en vo biedt. Het instituut geeft beurzen weg aan de lokale scholen. Daarnaast is er soms samenwerking met de Stichting Leergeld en in het verleden met de Vincentius vereniging.
Als scholen bijdragen dan worden de kosten vaak door drieën gedeeld: een deel school, een deel ouders, een deel het instituut.
Het instituut verzorgt ook gratis workshops en thema avonden voor scholen of bijvoorbeeld de bibliotheek.
En soms helpt het instituut klanten die het niet kunnen betalen. Jaarlijks gaat het om bedragen van minstens 20.000 euro, maar vaak rond de 30.000 euro die aan korting worden weggegeven en niet door betalende klanten worden ingevuld.

Voorbeeld 2

Een huiswerkinstituut voor huiswerkbegeleiding, bijles en examentraining. In verschillende steden zijn er vestigingen, een paar algemene en een paar op scholen met aanbod uitsluitend bestemd voor de leerlingen van de betreffende school.
Net als veel andere instituten heeft het instituut samenwerkingsverbanden met die scholen, waarbij het instituut in de school studiebegeleiding aanbiedt en er een kortingstarief voor leerlingen van die school geldt. Het gaat dan om ongeveer 30% korting ten aanzien van de normale tarieven. Met één school is er de afspraak dat er altijd twee plekken beschikbaar worden gehouden waar door de school aangewezen leerlingen kosteloos gebruik van mogen maken.
Op een andere school biedt het instituut examentrainingen aan. Het tarief daarvoor bedraagt normaliter € 100,00. Voor deze school neemt het instituut van dat bedrag € 27,50 voor eigen rekening, de school betaalt € 52,50 en de leerlingen zelf betalen slechts € 20,00.

Gemeenten

Verschillende gemeenten hebben een vorm van subsidie of tegemoetkoming waarmee huiswerkbegeleiding, bijles of examentraining toegankelijk wordt voor gezinnen met lage inkomens. Hieronder beschrijven we drie voorbeelden. Interessant verschil tussen de gemeenten is dat een de subsidie verleent aan ouders, de ander aan een school en de derde aan het begeleidingsinstituut.

Gemeente Haarlem

Gemeente Haarlem heeft voor ouders die van een minimuminkomen moet rondkomen twee regelingen: de tegemoetkoming schoolkosten en de tegemoetkoming huiswerkbegeleiding of bijles.
Om in aanmerking te komen voor de tegemoetkoming huiswerkbegeleiding of bijles geldt in ieder geval dat het gaat om schoolgaande kinderen die nog geen 18 jaar zijn, dat ouder en kind op hetzelfde adres in Haarlem wonen, dat de ouder een inkomen op minimumniveau heeft of net daarboven en dat het vermogen van de ouder niet hoger is dan €11.880.

De tegemoetkoming is voor kinderen op de basisschool of op het voortgezet onderwijs die moeite hebben met leren. De gemeente vraagt hiervoor een onderbouwing van de leraar, begeleider of mentor van de school. Deze onderbouwing legt de school vast in een ondersteuningsbrief. Hierin worden in ieder geval recente toetsgegevens opgenomen. Voor een leerling in het basisonderwijs gaat het om een E-, D- of C-citoscore of een vergelijkbare score voor een vak. Voor een leerling in het voortgezet onderwijs om gemiddeld een 6 of lager voor een vak als laatste rapportcijfer.

De vergoeding bedraagt maximaal €25,- per lesuur tot maximaal €100,- per maand. Als de begeleiding per uur goedkoper is kunnen meer uren worden vergoed. Uiteraard moet de huiswerkbegeleiding of bijles daadwerkelijk zijn gevolgd om voor vergoeding in aanmerking te komen. Na het indienen van de facturen bij de gemeente vindt de betaling van de gemaakte kosten plaats aan de ouders of, op verzoek van de ouders, rechtstreeks aan de organisatie die de begeleiding verzorgt. Ouders kunnen zelf kiezen hoe zij de begeleiding regelen. Dit kan bij een gespecialiseerde organisatie, maar ook bij een buurman of familielid.
De tegemoetkoming geldt voor één jaar per leerling op één onderwijsniveau. Als de leerling in een later jaar op een ander niveau onderwijs volgt is een nieuwe tegemoetkoming mogelijk.

Gemeente Roermond

In de gemeente Roermond wordt door een burgerinitiatief al enkele jaren eindexamentraining georganiseerd. Het initiatief is gestart in de Donderberg, een wijk met mensen van veel verschillende nationaliteiten, vaak met een laag inkomen en een sociale achterstand. In eerste instantie deden vooral jongeren uit deze wijk mee aan de examentraining, maar later ook jongeren uit andere wijken, zoals Posterholt, Swalmen etc. Het doel van de examentraining is leerlingen met een smalle beurs die thuis weinig ondersteuning krijgen extra hulp te bieden in de voorbereiding op het examen.

De examentraining wordt gecoördineerd door een van de scholen van scholenkoepel SOML en wordt gegeven door bevoegde leraren en jongeren die enkele jaren geleden zelf examen hebben gedaan. De jongeren worden gecoacht door de ervaren leraren. Alle trainers krijgen een vrijwilligersvergoeding. De training vindt plaats op een aantal dagen in de meivakantie van 8.30 tot 16.30 uur inclusief een lunch. Bij opgave voor de examentraining geven de leerlingen aan voor welke vakken zij hulp willen en ze betalen een eigen bedrage van €15,-. De scholenkoepel heeft elk jaar bij de gemeente Roermond subsidie aangevraagd voor de examentraining. In de jaren 2014, 2015 en 2017 heeft de gemeente subsidie verstrekt aan dit initiatief.

Gemeente Enschede

De gemeente Enschede biedt voor de schooljaren 2016-2017, 2017-2018 en 2018-2019 subsidie voor onderwijsbegeleiding (huiswerkbegeleiding of bijles bedoeld ter ondersteuning van de schoolloopbaan voor een leerling). Het doel van deze subsidie is om leerlingen in Enschede in de leeftijd van 10 tot 18 jaar de kans te bieden onderwijsbegeleiding te krijgen. Het gaat om leerlingen van wie ouders/verzorgers een inkomen hebben van minder dan €1.550,- netto per maand.

Een ouder besluit in overleg met de school of een aanvraag voor subsidie onderwijsbegeleiding wordt ingediend. De ouder vult zelf het aanvraagformulier in. De school geeft in de aanvraag aan op welk gebied een leerling begeleiding nodig heeft en adviseert over het aantal uren per week. Wanneer de aanvraag positief wordt beoordeeld, ontvangt de ouder een beschikking met daarbij een voucher. Met deze voucher kan de ouder een organisatie die onderwijsbegeleiding biedt inschakelen. Deze organisatie kan de begeleidingskosten tot een bedrag van €600,- per schooljaar/per leerling factureren bij de gemeente. Hieraan is een evaluatie en urenverantwoording van de leerling en de organisatie verbonden.

Bronnen:

- https://www.roermond.nl/4/BenW/28-maart-2017/24---Examentraining-2017---070317227/examentraining-2017/Collegebesluit-examentraining-2017.pdf
- https://www.haarlem.nl/tegemoetkoming-huiswerkbegeleiding-of-bijles/
- https://www.enschede.nl/sites/default/files/informatie-en-aanvraag-subsidie-onderwijsbegeleiding.pdf

Stichting Stuka

Stuka is een vrijwilligersorganisatie die al ruim veertig jaar gratis huiswerkbegeleiding geeft aan leerlingen van VMBO, HAVO, VWO en groep 8 van de basisschool. Wat in 1975 begonnen is als bijlesklasje in huiskamers van Surinaamse Hagenezen ('Stuka' betekent studeren in het Surinaams), is inmiddels uitgegroeid tot een project met een volwaardige organisatie. De Stichting wil een vangnet zijn voor leerlingen uit minder welgestelde kringen door leerlingen te begeleiden bij het maken van hun huiswerk.

De Burcht

De stichting doet dit door ervoor te zorgen dat er elke zaterdagmiddag van 14.00 tot 17.00 uur vier à vijf vrijwilligers ter beschikking staan in buurtcentrum de Burcht om leerlingen te begeleiden. Zij helpen de kinderen bij het maken van hun huiswerk. Er wordt geen extra stof opgegeven, maar zij helpen de kinderen hun huiswerk beter te begrijpen en gebruiken. Elke zaterdag komen er tussen de twintig en dertig leerlingen naar de Burcht. Dit zijn veelal scholieren met ouders die decennia geleden in Nederland arriveerden en geen geld hebben voor structurele begeleiding.

Toegankelijkheid

Laagdrempeligheid is belangrijk. Iedereen die wil, moet binnen kunnen stappen, bij Stuka verplichten ze de leerlingen tot niets. Kinderen horen via via over de huiswerkbegeleiding van Stuka of ontdekken Stuka via de website. Ook flyeren vrijwilligers als er een aantal keer achter elkaar weinig kinderen waren. Iedereen is welkom bij Stuka om in rust aan school te werken. Als ze vragen hebben kunnen ze een van de begeleiders aan de mouw trekken en af en toe organiseert Stuka een leuk uitje, maar daar blijft het bij. Aan evaluatiegesprekken doet Stuka niet, contact met de ouders is er in de praktijk alleen bij het inschrijven. Hoe vaak kinderen komen of hoe lang ze huiswerkbegeleiding volgen, houdt de stichting niet bij.

Financiering

De stichting maakt relatief weinig kosten, omdat de begeleiding wordt verzorgd door vrijwilligers. De kosten die de stichting maakt, zitten in laptops, printers, papier, pennen, schoolboeken en atlassen. Verder worden er kosten gemaakt voor het jaarlijkse uitje met de leerlingen, een enkele sociale activiteit en een training voor de begeleiders. Voor de training wordt een deskundige ingehuurd, dit kan een deskundige zijn op het vlak van communicatie met mensen met een islamitische achtergrond of een wiskundeleraar die de nieuwste onderwijsmethoden toelicht. Jarenlang had de stichting een aantal vaste sponsors. Sinds enkele jaren heeft de stichting nauwelijks middelen van sponsors nodig gehad omdat de gemeente geen huur meer vroeg voor de locatie.

Begeleiders

De huiswerkbegeleiding wordt begeleid door vrijwilligers met minimaal een hbo-diploma. Actieve werving van vrijwilligers is nauwelijks nodig. Mensen melden zich spontaan aan of komen via de huidige begeleiders in beeld. Er is geen vergoeding voor de vrijwilligers. De kwaliteit van de begeleiding die de begeleiders bieden, wordt gemonitord tijdens de eerste drie proefsessies. Daarna wordt beslist of de begeleider bij Stuka komt. Over het algemeen zijn er voldoende begeleiders zodat elke vrijwilliger één keer in de drie of vier weken een zaterdagmiddag kan helpen.

Bronnen

- Website www.stuka.nl
- https://www.groene.nl/artikel/extra-ondersteuning-duur-betaald

Albert Heijn

Niet alleen scholen en commerciële instituten kunnen kinderen huiswerkbegeleiding, bijles of examentraining bieden, maar ook werkgevers van middelbare scholieren. Winkelketen Albert Heijn wil zijn werknemers niet alleen werkervaring bieden, maar ook een bijdrage leveren aan het behalen van een diploma. Tussen 2013 en 2016 boden diverse filialen van Albert Heijn in Amsterdam, Utrecht en Den Haag gratis huiswerkbegeleiding aan schoolgaande medewerkers. In 2016 is de winkelketen in Utrecht voor het eerst gestart met een examenklas in de bibliotheek. In het voorjaar van 2017 bood Albert Heijn voor het eerst landelijk online examenbegeleiding. De winkelketen wil eraan bijdragen dat medewerkers hun school of studie afmaken. Hiermee wil de keten het maatschappelijk verantwoord ondernemen van het concern onderstrepen. Door de huiswerkbegeleiding via de werkgever wordt tevens iets gedaan aan het vaak hoge personeelsverloop en is het mogelijk jongeren aan het bedrijf te binden.

Huiswerkbegeleiding

In 2013 startten diverse filialen van Albert Heijn Amsterdam met het aanbieden van gratis huiswerkbegeleiding aan schoolgaande medewerkers. In het eerste jaar namen zo'n 70 jongeren tussen de 16 en 23 jaar deel. Daarna is de winkelketen het aanbod gaan uitbreiden naar andere filialen in andere steden. In 2016 zijn alle filialen daar mee gestopt omdat het animo te laag was. Er zijn verschillende vormen gezocht om medewerkers te benaderen en enthousiast te maken voor de huiswerkbegeleiding.

De studie- en huiswerkbegeleiding was er voor medewerkers die schoolgaand of studerend waren. De huiswerkbegeleiding werd aangeboden in samenwerking met jongerenorganisatie JINC. JINC zorgde voor huiswerkbegeleiders, studenten die medewerkers hielpen bij hun huiswerk. In een aparte ruimte van de filialen hadden zij de beschikking over een pc en draadloos internet.

De pogingen om meer medewerkers te interesseren voor de huiswerkbegeleiding bleek uiteindelijk onvoldoende succesvol. De winkelketen merkte dat medewerkers niet consequent kwamen op dagen waardoor het aantal deelnemers in de klassen sterk wisselden. Uiteindelijk is besloten dat de inspanning niet meer realistisch waren ten opzichte van de deelname.

Online examenbegeleiding en examenklassen

Voor de online examenbegeleiding werkt Albert Heijn samen met 'Examen voor jou': een initiatief van verschillende hoogleraren en Nederlandse universiteiten dat middelbare scholieren helpt bij hun voorbereiding op het eindexamen. In korte videoclips wordt een heldere uitleg van de examenstof en van de eindexamenvragen van de afgelopen jaren gegeven. Tijdens de speciale 'Stel je vraag'-momenten beantwoorden docenten online vragen. Examenkandidaten die bij Albert Heijn werken krijgen een cadeaubon die toegang geeft tot zeven vakken op vmbo-, havo- en vwo-niveau.
Naast de online examenbegeleiding konden Albert Heijn medewerkers in de periode voorafgaand aan het examen ook gratis eindexamenklassen volgen in de bibliotheken van Den Haag, Utrecht, Rotterdam en Amsterdam. Begeleiders van JINC met een alfa- en een bèta-achtergrond beantwoorden vragen en geven tips geven over de voorbereiding op het examen. Ook kunnen examenkandidaten trainen met proefexamens.

De online examenbegeleiding en de examenklassen worden volledig door Albert Heijn gefinancierd en is dus gratis voor de medewerkers. De online examenbegeleiding was een enorm succes. Bij de examenklassen wisselden het aantal deelnemers wederom sterk. Hier bleek opnieuw moeilijk om te borgen dat leerlingen ook daadwerkelijk komen.

De winkelketen is zeker van plan om in schooljaar 2017-2018 weer gratis examentraining aan te bieden aan al haar medewerkers die dat jaar eindexamen doen. Over de vorm wordt nog nagedacht.

Als partner van JINC onderneemt Albert Heijn nog verschillende andere initiatieven op het gebied van Jeugd en Werk: bliksemstages/sollicitatietrainingen/Taaltrips. Dit zijn initiatieven gericht op jongeren/kinderen uit de omgeving van de winkels. En dit in samenwerking met scholen in de buurt.

Bronnen

- https://nieuws.ah.nl/albert-heijn-vermindert-examenkoorts-met-gratis-examentraining/
- https://www.ah.nl/over-ah/pers/persberichten/bericht?id=1244052
- www.levensmiddelenkrant.nl

Stichting Talent-Plan

Stichting Talent-Plan is een stichting die ouders financieel steunt op het gebied van studiehulp voor kinderen tussen de acht en vierentwintig jaar. Op die manier geven ze kinderen een kans om hun talenten te ontwikkelen. Wanneer kinderen extra begeleiding nodig hebben bij het leren, en ouders kunnen dit niet betalen, dan kunnen zij Talent-Plan om een financiële bijdrage vragen. De stichting Talent-Plan bestaat sinds 2009 en heeft twee functies. Enerzijds kan de stichting als intermediair optreden, waarbij ze ouders doorverwijzen naar fondsen om een financiële bijdrage aan te vragen. Anderzijds bekostigen ze direct ondersteuning aan leerlingen vanuit hun eigen middelen. Talent-Plan kijkt samen met de ouders en de leerling welke hulp het meest geschikt zou zijn. De uiteindelijke studiehulp wordt niet door Talent-Plan zelf gegeven, maar door professionele ondersteuningsorganisaties.

Werkwijze

Voordat een leerling financiële steun krijgt van Talent-Plan moeten een aantal stappen doorlopen worden. Ten eerste is een aanbeveling nodig van bijvoorbeeld de mentor van een leerling of van jeugdzorg. In toenemende mate is dit ook een wijkteam. Vervolgens moeten ouders op een formulier invullen wat voor hulp zij voor hun kind zouden willen. Ook de leerling zelf schrijft in een brief waarom hij hulp wil en toont daarbij zijn motivatie aan. Daarna vindt een huisbezoek plaats door een vrijwilliger van Talent-Plan, aan de hand waarvan de definitieve hulpvraag en de eigen bijdrage worden vastgesteld. Om de bijdrage vast te stellen moeten ouders o.a. loonspecificaties en belastingaangiftes laten zien. Tot slot bepaalt het bestuur of een kind financieel gesteund gaat worden en welke hulp het krijgt. Na 6 maanden wordt de hulp geëvalueerd. Er wordt dan bepaald of de hulp doorgaat of stopt, onder andere op basis van evaluatieformulieren die de ouders en begeleider invullen. Wanneer het schooljaar afloopt, stopt de hulp automatisch en bij aanvang van een nieuwe schooljaar moet ook een nieuwe aanvraag ingediend worden.
De stichting werkt met casemanagers die zelf de aanvragen beoordelen en het bestuur adviseren over de leerbaarheid van de leerling of student tijdens de interventie. De casemanagers van de Stichting hebben vrijwel altijd een groot netwerk van mensen die veel met leerlingen en studenten werken, en dragen bij aan het vergroten van de naamsbekendheid van de stichting via wijkteams en zorgteams op scholen.
De stichting is zich op het moment ook aan het richten op regionale samenwerking met het mbo. Aanleiding was een fonds dat middelen beschikbaar stelde met als voorwaarde dat dit in Rotterdam en in het mbo besteed zou worden. Er is een samenwerking opgezet met het Zadkine. Deze instelling heeft een startcollege voor leerlingen zonder startkwalificatie in het onderwijs. Het gaat om studenten met diverse achterstandsproblematiek. Studenten kunnen naar eigen behoefte, 19 weken lang groepsgewijs ondersteuning krijgen bij rekenen en taal, georganiseerd door een professioneel huiswerkinstituut. Op deze manier kan Talent-Plan veel studenten tegelijk helpen met de middelen van het fonds. Als deze vorm van ondersteuning succesvol is wil Talent-Plan deze uitbreiden naar een andere stad.

Kosten

Talent-Plan financiert de begeleiding van leerlingen en studenten en is daarvan afhankelijk van de donateurs. Dit kunnen particulieren of bedrijven zijn. Alle medewerkers van de stichting werken op vrijwillige basis. Er is één leerlingcoordinator , daarvoor is een vrijwilligersbijdrage geregeld.
De fondsen die binnenkomen gaan vrijwel volledig naar de ondersteuning van leerlingen. Gemiddeld over alle deelnemende leerlingen (los van de mbo-leerlingen) is de bijdrage zo'n 1.500 euro. De ouders betalen een eigen bijdrage aan de hulp van hun kind. Hoeveel dit is, verschilt per situatie, maar er wordt gestreefd naar vijf procent van het totale bedrag. Een toets op het inkomen is indirect, er wordt naar de

algehele situatie gekeken, of er is al een gemeentepas. Daarnaast is er een gesprek over de inkomenssituatie (vaak op minimumniveau).
Zadkine doet de intake en inkomenstoets voor de mbo-leerlingen. Doorgaans hebben deze een minimuminkomen.

Deelnemers

Stichting Talent-Plan heeft in het jaar 2016-2017 38 leerlingen kunnen helpen aan professionele begeleiding (de jaren daarvoor was dit respectievelijk 29 , 27 en 25). De leerlingen komen uit alle delen van het land. Een aantal fondsen verlangt een specifieke bestemming van hun donatie, hetzij voor specifiek aangewezen leerlingen (wel altijd anoniem) dan wel voor specifieke scholen.
De laatste jaren wordt Talent-Plan ook benaderd voor leerlingen met complexe problematiek. Zaken als een problematische thuissituatie, leerproblemen en leerstoornissen, taalachterstand in het Nederlands en gedragsstoornissen, worden vaak genoemd in de aanvragen. Hieraan zijn doorgaans meer kosten verbonden.
Dit schooljaar is er ondersteuning op een mbo-opleiding waaraan circa 50 leerlingen mee zullen doen.

De motieven om hulp bij de stichting te vragen zijn vrijwel altijd behoefte aan huiswerkbegeleiding. De leerlingen zijn doorgaans goed leerbaar maar missen planningsvaardigheden. Voor de studenten die hun startkwalificatie beogen te behalen aan Zadkine, geldt dit zeker niet altijd. Zij hebben vaak geen Nederlandse vooropleiding genoten en dienen grote achterstanden in te lopen. Examentraining is eenmaal aangeboden via een school, maar wordt verder nauwelijks gedaan.

Samenwerking

Voor het selecteren van instituten geldt dat deze gecertificeerd moeten zijn (lid van de LVSi). De huiswerkhulp moet verder in de nabijheid geboden kunnen worden. Er is een goede werkrelatie met onder meer Studiekring, die ook korting biedt aan Talent-Plan. Elke drie maanden is er evaluatie, de instelling schrijft een rapport over de vorderingen van de leerling. Als die weer op koers is stopt de hulp. De hulp duurt in principe nooit langer dan 6 maanden. Dit is vanwege het idee dat hulp tijdelijk moet zijn, want als er langer hulp nodig is zit de leerling waarschijnlijk op de verkeerde school.

Bronnen

www.talent-plan.nl
Gesprek met bestuurslid van de stichting

Oberon

Postbus 1423, 3500 BK Utrecht
t 030 230 60 90 | f 030 230 60 80
info@oberon,eu | www,oberon,eu

Utrecht, 30 oktober 2017
In opdracht van Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap